

Hubert Ripka (1895–1958): „sovětofil“ nebo „západofil“? Osud politika, který se stal obětí československého boje za svobodu a demokracii

/ Zuzana Loubetová /

Malé národy střední Evropy si prošly ve 20. století zkouškou ohněm: byly první obětí německého a později sovětského imperialismu, zároveň sloužily západním zemím jako testovací vzorek velmocenských choutek obou velmocí. Tyto historické zvraty proto zásadním způsobem určovaly životní osudy střeoevropských politiků, od kterých se mnohdy očekávaly nadlidské výkony. Historický vývoj některé politiky doslova postrčil do víru dějin, jiným naopak znemožnil uplatnit své schopnosti.

Jedním z československých politiků, kterým historie „nepřála“ byl i Huberta Ripka, podle historika Jiřího Pernese jedna z nejdůležitějších postav československé novodobé historie.¹ Dnes je však téměř neznámou postavou. Svědčí o tom i opomenutí 110. výročí Ripkova narození v červenci 2005 téměř všemi médii. Ani pro historiky však Ripka není dostatečně známou postavou, nejpodrobnější biografické studie nepřesahují deset stran.² Před rokem 1989 bylo jméno tohoto novináře, diplomata a politika vyškrtáno z učebnic

1 Paleček, Pavel: Ministr Hubert Ripka a jeho osobní archiv. Inventář osobního fondu. Dokumenty. Brno 2000, s. 7.

2 Dejmek, Jindřich: „Hubert Ripka: pozapomenutý list z historie moderní české slavistiky i československé diplomacie“. Slovanský přehled 4/1998, s. 407–416. Dalším zásadním pramenem jsou Ripkovy memoáry *Le Coup de Prague: une révolution préfabriquée* [Pražský puč: předem připravená revoluce]. Paříž 1949. Do češtiny byly přeloženy pod titulem *Únorová tragédie*. Brno 1995. České vydání obsahuje úvodní kapitulu Josefa Tomeše „Hubert Ripka známý i neznámý“, s. 9–19. Z popularizačních článků pak Kocian, Jiří: „Politik demokratické generace“. Svobodné slovo, 21. 7. 2005 a Kosatík, Pavel: „Benešův člověk. Hubert Ripka (1895–1958)“. Týden 43/2004. Roku 2009 byly zveřejněny práce, které nemohly být pro tuto studii použity: Pavlát, David: Novinářská a politická dráha Huberta Ripky do vyvrcholení mnichovské krize na počátku října 1938 a jeho odchodu do exilu. Moderní dějiny, č. 2, roč. 17, 2009, s. 65–129; Pavlát, David: Novinář a politik Hubert Ripka (do roku 1945). Rigorózní práce. FF UK. Praha 2009. Knihovna Historického kabinetu, sg. 109/3632.

dějepis. Komunistický režim z něj udělal „buržoazního politika“ a „jednoho z iniciátorů protilidového převratu v únoru 1948“.³

Za komunismu tedy bylo studium Ripkova života nemožné, jeho jméno se začíná objevovat v historické literatuře až v polovině 90. let minulého století. Impulsem se stala publikace českého překladu Ripkových memoárů a převezení jeho osobního fondu do Ústavu soudobých dějin (ÚSD).⁴ Další Ripkův fond je uložen v Národním archivu (NA).⁵ Pro třicátá léta a období druhé světové války najdeme další informace o Ripkově činnosti v Benešově fondu Masarykova ústavu AV ČR. Archiv ministerstva zahraničí (Zamini) uchovává dokumenty pro období londýnského exilu, archiv ministerstva vnitra (AMV) zase pro léta 1945–1949. Zlomkovité informace k tomuto období se nacházejí také ve fondu „Europe 1944–1949, la Tchécoslovaquie“ archivu ministerstva zahraničních věcí v Paříži. Pro studium Ripkova pobytu v poúnorovém exilu se můžeme vrátit k jeho fondu v ÚSD.

Pro studium Ripkova vztahu k Sovětskému svazu lze použít knižně vydané dokumenty z archivů o československo-sovětských vztazích.⁶ O Ripkově osobnosti a jeho politickém smýšlení se můžeme dozvědět z jeho vlastních prací⁷ a z memoárů jeho kolegů.⁸ Ripku – federalistu nám přiblíží studie Vla-

3 Štěpánek, Miroslav (ed.): *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. 3. díl. Praha 1982, heslo „Hubert Ripka“.

4 Ripkův fond věnoval ústavu roku 1997 jeho syn Georges. Obsahuje 46 kartonů, inventář zpracoval Pavel Paleček v knize *Ministr Hubert Ripka a jeho osobní archiv*. Inventář osobního fondu. Dokumenty. Brno 2000. Fond pokrývá především období 1939–1957, většina dokumentů je z období po roce 1948.

5 V Národním archivu je uložen rozsáhlý fond Huberta Ripky, rozdělený původně do dvou částí se samostatnými inventáři: „Pozůstalost dr. Huberta Ripky 1939–1945“ a „Archiv Huberta Ripky“ (fond č. 1 bývalého Studijního ústavu MV). V roce 2009 vytvořil Ivan Štoviček nový a velmi podrobný inventář (cca 950 stran). Jelikož tato studie vznikla roku 2008, všechny fondy nemohly být využity, neboť tehdejší inventáře neskýtaly potřebné informace.

6 Němeček, Jan, (ed.): *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních*, 1. díl od března 1939 do června 1943, 2. díl od července 1943 do března 1945. Praha 1999.

7 Ripka pravidelně psal o aktuální politické situaci v Československu a ve střední Evropě, a to nejen během svého novinářského období. Z jeho publikací uvedme např. *Tvůrce Československa průkopníkem Nové Evropy*. Politické dílo T. G. Masaryka. Praha 1936; *Munich: Before and After*. Londýn, 1939; *Russia and the West*. Londýn, 1942; *The Small and Great Nations*, Londýn, 1943; *S Východem a Západem*. Londýn, 1944; *ČSR a nová Evropa*. Londýn, 1945; *A Federation of Central Europe*. New York 1953.

8 Jedná se např. o Ladislava Karla Feierabenda, Jaromíra Smutného či Eduarda Táborského.

9 Goněc, Vladimír: *Za sjednocenou Evropu*. Z myšlenek a programů Huberta Ripky. Brno 2004; Goněc, Vladimír: *Hubert Ripka: un Européen*. Brno 2006; Štoviček, Ivan – Valenta, Jaroslav (ed.): *Československo-polská jednání o konfederaci 1939–1944*. Praha 1995.

10 Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. Svědectví přímého účastníka. Brno 1995; Kaplan, Karel: *Pět kapitol o únoru*. Brno 1997.

dimíra Goňce a publikace o plánech československo-polské federace za druhé světové války.⁹ Ripkovy memoáry a práce Karla Kaplana jsou cenným pramenem pro období 1945–1948.¹⁰

Čím byl Ripkův život tak významný, že se dnes historikové snaží vrátit jeho jméno do historického povědomí Čechů? Vyzkoušel si hned několik profesí: byl postupně vědcem, archivářem, novinářem, diplomatem, politikem a také spisovatelem. Na první pohled se jednalo o běžného intelektuála či politika. Historické zvraty první poloviny 20. století mu však jeho úřednické povinnosti všedního života pořádně okořenily a udělaly z jeho životního osudu prototyp marného boje za sloučení národních zájmů s politikou velmocí. Ripka nebyl jedinou obětí tohoto boje, podobný osud potkal řadu dalších střeoevropských politiků. Byl jedním z představitelů generace, která v rozmezí jednoho lidského života zažila jedny z neradostnějších a zároveň nejčernějších chvil československé historie. Ripka patřil k těm, kdo se narodili v dobách habsburské nadvlády, dvakrát prožili boj za národní nezávislost, avšak umírali daleko od rodné země s vědomím, že jejich celoživotní úsilí přišlo vniveč.

Jako novinář se Ripka na začátku 20. let podílel na vytvoření intelektuální podhoubí nově zrozeného státu. O necelých třicet let později mu však politický vývoj Československa zabránil v další politické kariéře. V období 1938–1948 musel Ripka řešit benešovské dilema „mezi Východem a Západem“. Jako tvůrce československé zahraniční politiky měl velmi choulostivou roli, jelikož svým rozhodnutím dával všanc československou svobodu a nezávislost. Ve své roli obránce těchto dvou zásadních hodnot musel Ripka odejít do exilu pokaždé, když jeho země o tyto ideály přišla. Strávil proto téměř patnáct let svého života v zahraničí.

Pavel Tigrid, který se s Ripkou poprvé setkal během londýnského exilu, ho charakterizuje následovně: „Vzděláním, rozhledem i nadhledem, vášnivým, ale zároveň uváženým přístupem k politice jako umění možného, osobnost nadaná intelektem, který inspiruje i provokuje (...), internacionalista, který se cítí stejně nenuceně v Paříži či v Bělehradě jako v Praze.“¹¹ Ripkův intelektuální záběr byl obdivuhodný, politicky byl však zastíněn osobou Jana Masaryka.

V historickém povědomí českého národa převládá obraz Ripky jako iniciátora únorové demise demokratických ministrů. Otázka Ripkova podílu na komunistickém převratu však zůstává otevřena: uvědomoval si, do jakého nebezpečí žene svou zemi nebo si opravdu do poslední chvíle myslel, že spojenectví se SSSR je nejlepší možná záruka československé nezávislosti?

Dalším stereotypem je obraz Ripky – oportunisty, který měnil názory jako košile.¹² V meziválečném období se profiloval jako socialista, avšak rozhodný odpůrce komunismu. Během druhé světové války a v poválečných letech pak byl ve svých projevech čím dál smířlivější k Sovětskému svazu. Ze své pravomoci ministra zahraničního obchodu však orientoval československou ekonomiku na západní země. Můžeme mluvit na základě těchto protikladných příkladů o politickém oportunismu? Byl Ripka „západofil“ nebo „sovětofil“?¹³ Ani jeho současníci v tom neměli jasno: sovětská propaganda ho očeřovala jako „zrádce, fašistu a zloděje“, zatímco ve Spojených státech byl Ripka označen za sovětského špiona.¹⁴

Cílem této studie není určit, do kterého tábora Ripka patřil. Historik se musí snažit politické představitele Ripkova typu především pochopit, a ne je obviňovat. Pokusím se proto objasnit Ripkovo počínání nastíněním historického kontextu, který ovlivňoval jeho rozhodnutí. Nezanedbatelnými faktory zde jsou mezinárodní kontext, politická situace v Československu, Ripkovi kolegové a také jeho osobnost.

V první části se zaměříme na období do roku 1938, kdy se Ripka z angažovaného pozorovatele stal předním činitelem československé politiky. Dalším chronologickým mezníkem je Ripkův návrat do osvobozeného Československa roku 1945. Na konci války Ripka vycítil nové rozložení sil v Evropě a přizpůsobil tomu svoji politiku. V poválečném období proto bylo jeho zdánlivě protikladné jednání nejmarkantnější. V poslední části budeme sledovat Ripkův život po roce 1948 v exilu, kde se bývalý ministr ve vzpomínkách vrací do minulosti a částečně vysvětluje své „prosovětské“ smýšlení.

Od angažovaného pozorovatele k přednímu činiteři československé politiky (1895–1938)

Hubert Ripka se narodil 26. července 1895 v moravských Kobeřicích. Období jeho studií se překrývalo s událostmi první světové války, kdy Ripka na-

12 Korespondence Pavla Palečka s Pavlem Tigridem z 5. listopadu 2001. Podle Tigrida toto o Ripkovi tvrdili jeho kritikové v Londýně a později ve Spojených státech, aniž by byli schopni své obvinění zdůvodnit.

13 Odpověď na tuto lehce provokativní otázku je třeba podat velmi citlivě, jelikož názory na Ripkova „historickou roli“ jsou poplatné subjektivnímu názoru současníků. Pro George Ripku byl jeho otec jednoznačně „západofilem“, zatímco Jaroslav Vrzala ministra dává „do jednoho pytle“ s těmi, kdo „vytvořili Československo, jsou zodpovědní za dlouhou komunistickou nadvládu a konečně za jeho zánik“. (Viz článek „O vůdčích silách První republiky“, bulletin Česko-slovensko-francouzské asociace, č. 5/2005, s. 2)

sákl atmosférou doby boje za národní samostatnost. Tu pak bránil po celý svůj život. Již jeho studijní léta svědčí o mimořádně nadané osobnosti: vystudoval historii, zeměpis, český jazyk a literaturu a komparativní lingvistiku na Univerzitě Karlově v Praze. Zde se také setkal s osobnostmi, které později významně ovlivnily jeho život – kromě Josefa Pekaře či Kamila Krofty především Edvard Beneš. Roku 1944 Ripka vzpomíná na první setkání se svým duchovním vůdcem: „*Viděl jsem Edvarda Beneše poprvé na jaře 1915 (...), ohlásil čtení o sociologii války. (...) Zaujal nás svým vousem, který trochu připomínal ruské studenty. (...) Začal mluvit o konkrétní situaci válečné (...). Vykládal sugestivně, říkal, že Rakousko-Uhersko prohraje. Byli jsme nadšeni, cele si nás získal.*“¹⁵

Již za studií se Ripka zabýval otázkami mezinárodních vztahů a postupně si hledal cestu do politiky. Na sklonku války se účastnil protirakouských demonstrací, zároveň stál u zrodu Mladé generace České státoprávní demokracie. Humanitní vzdělání si doplnil studiem na Státní archivní škole, která mu byla dobrou přípravou pro budoucí diplomatickou práci. Roku 1921 obhájil svou disertaci „Národnostní otázka v Evropě a marxismus“, poté získal místo v archivu ministerstva národní obrany. Na počátku dvacátých let získal možnost využít své zahraničně-politické a jazykové znalosti jako novinář.¹⁶

Začátek politické kariéry: Ripka jako „prohradní“ novinář

Díky novinářské práci se ve dvacátých letech začal upřesňovat také Ripkův politický profil. Říkalo se o něm, že „považoval svou práci v četných prohradních časopisech především jako službu politice Edvarda Beneše“.¹⁷ Roku 1923 se podílel na založení politického týdeníku Demokratický střed, který sdružoval prohradně orientované liberály v opozici proti konzervativnímu vedení Československé národní demokracie podporované Ripkovým někdejší učitelem Kroftou.¹⁸ Začal také přispívat do Peroutkovy Přítomnosti,¹⁹

14 Takto se o Ripkovi píše v Rovnosti 16. června 1951. Články amerického tisku o špiónu Ripkovi viz ÚSD, fond HR, kart. 19, dokument č. 738.

15 ÚSD, fond HR, kart. 31, inv. č. 1262, Nепublikované vzpomínky u příležitosti Benešových narozenin, 15. 5. 1944.

16 Dejmek, Jindřich: Hubert Ripka: pozapomenutý list z historie moderní české slavistiky i československé diplomacie. Slovanický přehled 4/1998, s. 408.

17 Kosatík, Pavel: Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895–1938). Praha 2003, s. 138.

18 Dejmek, Jindřich: Hubert Ripka. Pozapomenutý list, s. 408.

19 Tento politický týdeník byl založen roku 1924. Kromě Ripky do něj přispívali také bratři Čapkové.

v druhé polovině dvacátých let se stal ředitelem vnitropolitické rubriky legionářské revue Národní osvobození.

Vzhledem ke své zahraničně-politické orientaci se Ripka úzce zajímal o dění v Evropě. Své znalosti si doplnil četnými cestami do středoevropských zemí, což mu otevřelo cestu do redakce Slovanského přehledu. V prvním čísle tohoto obnoveného časopisu určeného k prohloubení slovanské vzájemnosti jeho šéfredaktor Adolf Černý upřesnil, že se „kruh mladých spolupracovníků musí rozšířit“.²⁰ Ripka zde dostal na starosti rubriku „Rozhledy po životě slovanském“, kam přispíval studiemi o vývoji jihoslovanské politické scény.²¹ Ty měly i své politické pozadí v rámci utužování vztahů států Malé dohody.²² Můžeme proto označit Ripkovu publicistickou práci za předstupeň jeho politických aktivit.

V polovině třicátých let Ripka vstoupil do Československé strany národně socialistické, čímž stvrdil svoji probenešovskou orientaci.²³ V té době patřil k vyhledávaným komentátorům zahraniční politiky. Jeho dílo bylo také cenným zdrojem informací o střední Evropě pro zahraniční novináře, mimo jiné pro zakladatele francouzského deníku *Le Monde* Huberta Beuve-Méryho. Dalším mezníkem Ripkovy kariéry bylo místo ředitele politické redakce Lidových novin. Zde upozorňoval na rostoucí nebezpečí situace ve střední Evropě pro československou nezávislost. Jeho politické přesvědčení a jistým způsobem i životní motto pak vyjadřuje samotný název jeho publikací: *Boj za československou svobodu* (1927) a *Patnáct let československé demokracie* (1934). Publikační činností se snažil prosadit svou teorii „nedělitelného míru“ ve střední Evropě a přitáhnout tak pozornost západních mocností k bezpečnostní otázce Československa. Zároveň Ripka v roli informátora prezidenta Beneše podrobně sledoval politický vývoj ve Francii.

Ze západních velmocí měl Ripka nejbližší vztah právě k Francii, kam pravidelně jezdil. Setkával se zde s levicovými politiky, přispíval také historickými a politickými články do kulturního periodika *Le Monde Slave* (Slovanský svět).²⁴ Vysvětlení Ripkova zájmu o Francii najdeme také v jeho

20 Slovanský přehled č. XVII, 1925, s. 2. Po desetileté přestávce vyšlo první číslo roku 1925.

21 Např. Království S. H. S. (1926).

22 Tato politická a vojenská aliance vznikla pod vedením Francie v letech 1920–1921. Jejím úkolem bylo zabránit případné restauraci Habsburků.

23 Na sepsání pasáží k zahraniční politice států v programu ČSNS z roku 1931 se podílel také Edvard Beneš. Viz Harna, Josef: Český národní socialismus. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol.: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. Díl I: Období 1861–1938. Brno 2008, s. 768–769.

24 Z nejvýznamnějších článků můžeme citovat *Le millénaire de st. Venceslas* (1929), *La Yougoslavie contemporaine* (1936) a *Les problèmes de l'Europe centrale* (1937).

osobním životě: roku 1933 se oženil s alsaskou rodačkou Noemi Schlochow.²⁵ Z jejich šťastného manželství se narodili synové Michel (1934) a Georges (1936). Noemi byla jednou z prvních žen, které úspěšně složily prestižní zkoušku zvanou „agregace“ z francouzštiny a z němčiny. S Hubertem Ripkou se seznámila během svého pobytu v Praze u rodičů spisovatelky a překladatelky Adrieny Borovičkové. Noemi svými překlady českých autorů do francouzštiny²⁶ výrazně přispěla k rozvoji česko-francouzských vztahů.

Ripkovy kroky v té době směřovaly také do Sovětského svazu, který se ve 30. letech jevil českým levicovým intelektuálům jako „země zaslíbená“. Byl členem Společnosti pro kulturní a hospodářské sblížení s Novým Ruskem²⁷ a roku 1934 vedl výpravu českých novinářů do SSSR. Historik Bernard Michel soudí, že Ripka dobře věděl o stalinských čistkách, které zde v té době probíhaly.²⁸ Proč tehdy Ripka, obránce svobody a demokracie, neodsoudil Stalinovy praktiky? Nejspíš se to nehodilo, národní zájem tehdy vyžadoval udržování dobrých vztahů s Moskvou proti případné německé rozpínavosti. Východní velmoc se tedy jevila jako mocný spojenec. Ripka proto svým smířlivým stanoviskem k SSSR vyjadřoval podporu Benešovy zahraniční politiky.

Masarykovo a Benešovo duchovní dědictví

Ripkovy eseje a postřehy, ve kterých rozebírá osobnost a aktivity svých duchovních vůdců, Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše, jsou cenným zdrojem ke studiu vlivu obou československých prezidentů na Ripkovy politické zásady.

T. G. Masaryk byl pro mladého novináře bezesporu politickým vzorem: „Vidíme v něm (...) symbolický předobraz všeho, co je nejdokonalejšího v našem národě.“²⁹ Ripka zároveň zdůrazňoval odpovědnost politických představitelů

25 Viz její životopis sepsaný po její smrti synem Georgem, ÚSD, fond HR, kart. 1, inv. č. 7. Ve stejné době vyšel v bulletinu Československo-francouzské asociace článek věnovaný Noémi Ripka, viz tamtéž.

26 Noemi Ripka překládala české autory Karla Matěje Čapka-Choda či Jaroslava Durycha.

27 Tato společnost levicových intelektuálů zahájila svou činnost roku 1925.

28 Rozhovor autorky s Bernardem Michelem v roce 2005. Vražda Kirova v prosinci 1934 odstartovala období stalinského teroru a tzv. moskevských procesů, které trvaly až do roku 1938. Stalin však zároveň oslabil zemi, což mělo katastrofální důsledky během německé invaze za druhé světové války.

29 Ripka, Hubert: Tvůrce Československa průkopníkem Nové Evropy. Politické dílo T. G. Masaryka. Praha 1936, s. 3–4.

za osud celého národa, kdy „*velikost tvůrčího úsilí společností (...) měří se nejspolehlivěji tvůrčím elánem jejich vůdčích představitelů*“.³⁰ Jelikož Masaryk v této dějinné zkoušce obstál, byl Ripka přesvědčen, že je nutné převzít prezidentovy politické zásady a zajistit tak mezinárodní význam země. Kritický realismus byl podle Ripky nejdůležitějším prezidentovým odkazem, jelikož „Masarykovo politické dílo daleko předstihuje ostatní jeho činnost“.³¹ Tímto způsobem se Ripka hlásil k První republice.

Další oblast, ve které můžeme najít přímý vliv „tatička“ T. G. Masaryka, je zahraniční politika. Jeho snaha zajistit bezpečnost a nezávislost Československa vytvořením úzkých vazeb se západními demokraciemi a úsilí, „*aby československý problém byl (...) zařazen do obecné problematiky evropské*“³² našla v Ripkovi oddaného pokračovatele. Třicátá léta však prokázala, že i nejlepší politickou teorii je nutné přizpůsobit mezinárodnímu vývoji.

Ripka převzal i některé z morálních zásad T. G. Masaryka. Mezi ně patří odpovědnost, „*potlačení osobního zájmu*“³³ a vůle bít se za své ideály až do úplného konce. Vycházel přitom z názoru, že „*není jiné morálky (...) pro státy a národy a jejich správce, než pro jednotlivce*“.³⁴ V případě stalinských procesů však zjevně dal přednost národnímu zájmu před zásadami morálky. Nadcházející roky mu daly možnost své politické zásady prakticky uplatnit a znovu se zamyslet nad možnostmi „morální politiky“ v situaci, kdy byla jeho politickým partnerem komunistická strana. Těmito životními zkouškami Ripka procházel zároveň se svým bývalým profesorem Edvardem Benešem.

Ripkův vztah k ministru zahraničí a později prezidentu Benešovi nebyl zdaleka jednoznačný. „Se samozřejmostí se mi rozumělo, že [Beneš] je politickým vůdcem mladé generace, cítil jsem se jeho žákem,“ charakterizoval Ripka jejich vztah roku 1944.³⁵ V Benešovi viděl zároveň „*diplomata, kterému se podařilo zařadit československou zahraniční politiku do světového kontextu [(...) a zajistit] své zemi výjimečné mezinárodní postavení*“.³⁶ Ripka obdivoval také politickou intuici, s jakou Beneš předpovídal politický vývoj v Evropě. Viděl v ní prezidentovu snahu události předvídat a nebýt jimi překvapen.

30 Archiv Ministerstva zahraničních věcí v Praze (dále jen AMZV), fond Londýnský archiv (dále LA), kart. 551, Zaměstnanci, Ripkův projev v českém vysílání BBC „Masaryk – vůdce,“ 14. září 1941.

31 Ripka, Hubert: Masarykovy metody politické. In: Šíma, Jaroslav: Masaryk myslitel. Praha 1938, s. 23.

32 Ripka, Hubert: Tvůrce Československa, s. 45.

33 Tamtéž, s. 69

34 Tamtéž, s. 72

35 ÚSD, fond HR, kart. 31, inv. č. 1262, Nepublikované vzpomínky k narozeninám Edvarda Beneše, 15. 5. 1944.

36 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 31

I přes Ripkovu oddanost a podporu byl jeho vztah s prezidentem poplatný pohledu každého z nich na mezinárodní události zásadního významu pro osud Československa. Během mnichovské krize Ripka tvrdě odsuzoval prezidentův postup a údajně řekl generálu Lvu Prchalovi „*vy musíte toho skrčka Beneše odstranit*“.³⁷ Tato neshoda však byla během války zapomenuta, v londýnské vládě se stal z Ripky opět oddaný stoupenec Benešovy linie. V projevu pro české vysílání BBC roku 1941 prezidenta bránil a poukazoval na jeho utrpení od mnichovské krize, protože mnozí „vinu za národní katastrofu svalovali na něho“.³⁸ Ripka proto viděl v Benešovi symbol utrpení celého československého národa, jehož mluvčím byl právě exilový prezident. Podle historika Jiřího Pernese můžeme Ripkův obrat vysvětlit tím, že v pomnichovských dnech ještě osud národa nebyl zcela jasný. Později v Paříži a Londýně zvítězila jeho pragmatická stránka: uvědomil si, že pouze Beneš mohl řídit aktivity československého exilu. V okupované zemi se pohled na Beneše vyvíjel podobným způsobem: „*Lid (...) počal už v prosinci r. 1938 vzhlížet k londýnskému svému exulantu jako k útočišti nové své naděje*.“³⁹

V rozhovoru s Osuským Ripka dále upřesnil svůj pohled na spolupráci s prezidentem. „*Samozřejmě já půjdu s Benešem. To ovšem neznamená, že s ním ve všem souhlasím. To ostatně Beneš nikdy nechtěl. Ale my jsme tak vychováni, že když ten, kdo je pokládán za vůdce rozhodne, my se podle toho spravujeme*.“⁴⁰ Takto Ripka vysvětlil svůj kritický postoj v období mnichovské krize.

Mnichovská dohoda – tragédie, která odstartovala Ripkův vstup do aktivní politiky

Svou publikační činností se Ripka ke konci třicátých let snažil získat podporu západních demokracií a zajistit tak bezpečnost Československa. V článku *Czechoslovakia – the Key to the Danubian basin*⁴¹ poukazuje na zásadní význam země pro celou střední Evropu. Obětováním Československa by se po-

37 Columbia University Libraries, Manuscript Collections, Bakhtmeteff Archive, Collection Jaromír Smutný, 21 (3509), svazek Subject File Ripka Hubert, zápis Jaromíra Smutného. In: Paleček, Pavel: Hubert Ripka a spolupráce Československa se Sovětským svazem. FF MU, Brno 2002, s. 27

38 AMZV Praha, fond LA, kart. 551, složka Zaměstnanci, projev H. Ripky ze dne 27. května 1941 k 57. narozeninám prezidenta.

39 Tamtéž.

40 Masarykův Ústav, fond Edvard Beneš II, kart. 228, č. 38-27-13, Rozmluva Huberta Ripky s Osuským na vyslanectví dne 28. 5. 1939.

41 Ripka, Hubert: *Czechoslovakia – the Key to the Danubian basin*. In: *Slavonic Review*, n° 17 (1938–1939), s. 54–72.

dle něj otevřela Hitlerovi cesta dále na východ. Necelý rok před německou okupací Ripka vyjadřuje svou vůli bránit se za každou cenu: „*Nepřítel musí vědět, že v případě útoku proti Československu se naše země bude odhodlaně bránit, i když bude s jistotou vědět, že se nedočká pomoci okolních států. Každý národ, který si váží sám sebe dá přednost statečné smrti před zbabělostí a zotročením.*“⁴² Jakékoli Hitlerovy územní požadavky nepřipadaly podle Ripky vůbec v úvahu. „*Ne-přijatelné!*“ zhodnotil je 20. září 1938 v úvodníku Lidových novin.

O podepsání mnichovské dohody se Ripka dozvěděl během svého pobytu v Paříži, kam byl vyslán na diplomatickou misi. Podle svědectví Pavla Tigrida⁴³ byl frankofil Ripka zradou mnichovské Francie velmi zklamán. Ještě ten den podal v Lidových novinách výpověď a předčasně ukončil svou cestu. „*Domníval jsem se, že máme odmítnout ultimátum čtyř mocností, i kdyby měl Hitler uskutečnit své hrozby a napadnout naši zemi.*“⁴⁴ Francouzští politikové ho totiž během jeho pařížského pobytu ujišťovali, že „*kdybychom byli napadeni Hitlerem, nemohly by nás Francie a Velká Británie opustit*“.

Mnichov byl pro Ripku největší národní tragédií, jelikož se Československo „*dostalo do područí svého dědičného nepřítele, který jej ohrožoval po staletí*“.⁴⁵ Ripkův syn Georges si vzpomíná, že rodiče po roce 1948 často litovali událostí kolem mnichovské dohody.⁴⁶ Především zrada Francie musela česko-francouzskou rodinu bolet u srdce. Podle Ripky bylo zabránění pohraničních oblastí jen předstupněm německé okupace země. Zařadil se proto do skupiny poslanců, kteří odmítali mnichovské podmínky a snažili se přimět Beneše k vojenskému odporu. Ripka byl přesvědčen, že československá armáda by několik týdnů vydržela německý nápor a vyčkala by podpory západních demokracií. Jeho argumenty však nebyly realistické.

Mnichovská dohoda zpečetila osud svobodného Československa. Tato prohra měla dramatické důsledky jak pro bezprostřední osud Československa, tak pro vzdálenější období.⁴⁷ Zasáhla hrdost celého národa a také vztahy Československa a západních demokracií, jejichž prestiž nepochybně utrpěla. Zároveň částečně vysvětluje poválečnou orientaci československé politiky na Moskvu.

42 Tamtéž, s. 57.

43 Korespondence Pavla Palečka s Pavlem Tigridem ze dne 5. listopadu 2001.

44 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 33.

45 Tamtéž, s. 23.

46 Korespondence s Georgem Ripkou ze 14. srpna 2006.

47 Pernes, Jiří: Národní prohra aneb Mnichov 1938. In: Kocian, Jiří – Pernes, Jiří – Tůma, Oldřich (ed.): České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848–1989. Brno 2004, s. 122.

Ve chvíli, kdy Praha složila zbraně, Ripka pochopil, že jeho země bude vtažena do evropské války. Tu považoval za jediný prostředek k znovunabytí nezávislosti. Proto se jako jeden z prvních rozhodl odejít do zahraničí. Za cíl si vybral Francii, která chtěla obětováním Československa zachránit světový mír. „*Emigroval jsem, protože jsem nechtěl mít nic společného s pomnichovskou republikou*“,⁴⁸ vysvětlil své rozhodnutí v květnu 1939. V této defetistické atmosféře dávala emigrace ambicióznímu Ripkovi daleko větší možnost uplatnit své politické schopnosti po boku Edvarda Beneše v boji za obnovu Československa. Z angažovaného pozorovatele se tak stal předním činitelem politického života československého exilu.

Válečný exil: ve znamení bitvy za svobodu Československa (1938–1945) Počátky Ripkovy exilové činnosti

Začátky československé emigrace ve Francii byly velmi těžké. Její první kroky mířily do Paříže, která se za první světové války stala centrem Československé národní rady řízené Masarykem. Tentokrát však byla situace zcela jiná: Francie byla považována za jednu ze zemí, které „zradily“, podmínky k československé zahraniční akci tu proto nebyly nejlepší. Ve chvíli Ripkova příjezdu do Francie byli totiž stále na svých místech politici zodpovědní za Mnichov. Ti, kteří si dovolili kritizovat politiku appeasementu, byli napopak zbaveni svých funkcí.

Ripka se ve Francii zapojil do diplomatických aktivit ještě před vypuknutím druhé světové války. Navázal tím na své diplomatické mise ze třicátých let. Rozhovory s francouzskými a britskými politiky se snažil vyjasnit na Západě okolnosti československé porážky a současné situace v zemi. Zároveň si však uvědomoval, že politické kruhy zde byly i nadále rozděleny na dva tábory.

Postavení československé emigrace se zlepšilo s vypuknutím války, avšak mnichovanství v politických kruzích přetrvávalo. „*Ve Francii měnily se vlády, avšak stanovisko nám nepřiznivé se neměnilo*“,⁴⁹ zhodnotil Ripka toto období s odstupem dvou let. Když se ujal vlády v březnu roku 1940 Paul Reynaud,

48 MÚ, fond Beneš Edvard II, kart. 228, č. 38-27-13, Rozmluva Huberta Ripky s Osuským na vyslanectví dne 28. 5. 1939.

49 Ripka, Hubert: Likvidace Mnichova. Politická knihovna Československa. Londýn 1942, s. 21.

poslal mu Ripka v červnu téhož roku memorandum s žádostí o uznání československé prozatímní vlády: „*Mými ústy k Vám mluví desetimilionový národ. Tento národ byl vždy věren Francii a vytrvá tak za všech okolností.*“⁵⁰ Nedostalo se mu však žádné odpovědi, což svědčí o tehdejší slabé pozici československé emigrace.

Pozice Benešových příznivců byla dále oslabena neshodami o vedení československé emigrace. Štefan Osuský, jež byl ve funkci československého vyslance v Paříži již od roku 1921, měl mnohem větší podporu francouzských politických kruhů. Podle Ripky byl Edvard Beneš jedinou osobností, která mohla „*sjednotit síly vnitřního a vnějšího odboje*“.⁵¹ Exilový prezident byl však ve Francii považován za persona non grata, v říjnu 1939 proto uvažoval o demisi. Ripka se tentokrát jednoznačně postavil na jeho stranu: „*Pane prezidente, druhou Vaši rezignaci nepřipustíme.*“⁵²

Konflikt mezi prezidentskou a velvyslaneckou koncepcí odboje⁵³ byl patrný i v informační oblasti. V květnu 1939 začala v Paříži fungovat Československá informační kancelář řízená Ripkou. Jejím hlavním úkolem bylo shromažďovat informace o dění v Protektorátu, a seznámit s nimi veřejnost zemí západní Evropy. Podle Ripky bylo jejím dalším neformálním posláním „*působit politicky na zdejší Kolonii a nabyt v ní rozhodujícího vlivu*“.⁵⁴ Boj o funkci vůdce československého odboje však neustával. To přimělo Beneše k návratu do Evropy, kde zatím Ripka připravoval půdu pro jeho přijetí.

Beneš stanovil ihned po vypuknutí války hlavní cíle činnosti československé emigrace: vytvoření armády a reprezentativního orgánu, který by uznaly západní mocnosti. Francouzští politikové však odmítali uznat československou provizorní vládu, přišli proto s návrhem Státní rady. Ripka od začátku tvrdil, že „*se to dalo čekat vzhledem k neustálým odkladům francouzské vlády*“.⁵⁵ V československé Státní radě měl Ripka na starosti informační aktivity, tzn. organizaci propagace československé otázky na Západě. Mohl tak navá-

50 Memorandum Huberta Ripky předsedovi vlády Paulu Reynaudovi. In: Němeček, Jan (ed.): *d rozpadu Česko-Slovenska*, dok. 254, s. 521–531.

51 Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938–1939*. Praha 2004, s. 125.

52 Ripka měl na mysli Benešovu vynucenou rezignaci z 5. 10. 1938. Viz ÚSD, fond HR, kart. 31, inv. č. 1262, rukopis Nepublikované vzpomínky k narozeninám EB ze dne 15. května 1944.

53 Prezident vycházel z právní kontinuity předmnichovské republiky, jeho cílem proto bylo obnovení Československa v předmnichovských hranicích. Zastáncem velvyslanecké koncepce odboje byl Štefan Osuský, který hájil existenci druhé Česko-Slovenské republiky. Osuskému tato koncepce dávala větší šanci naplnit své politické ambice.

54 Čejka, Eduard: *Československý odboj na Západě*. Praha 1997, s. 115.

55 Kuklík, Jan: *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940*. Praha, 1996, s. 37.

zat na své novinářské aktivity a zároveň svou prací obhajoval činnost prezidenta Beneše před kritickými hlasy československých komunistů. Podle nich byla současná válka „srážkou imperialismu britsko-francouzského s imperialismem nacistickým“ a z toho pro ně vyplývala nutnost „bojovat stejně proti háchovcům jako proti benešovcům, kteří přisluhují londýnským a pařížským bursiánům“.⁵⁶ Ripka se tomuto nařčení bránil a zdůrazňoval rozdíl mezi ofenzivní válkou vedenou Německem a válkou defenzivní ze strany Spojenců.

Francouzská kapitulace znamenala konec aktivity československé emigrace v Paříži. Ve chvíli jmenování Pétainovy vlády „nám bylo okamžitě jasno, že musíme co nejrychleji Francii opustit“, vzpomíná Ripka na tyto dramatické chvíle.⁵⁷ Evakuace byla ztížena organizačními neshodami s vyslancem Osuským, na jehož adresu Ripka nešetřil kritikou. Československá reprezentace nejprve odjela do Bordeaux, kde čekala na evakuaci do Velké Británie. Pro nedostatek místa na lodi si však musel Ripka prodloužit tuto plavbu přes Casablancu. Po dramatické cestě, kdy zažil také bombardování německými letadly, nakonec přistál v červenci 1940 v Liverpoolu.

Válečný vývoj umožnil po porážce Francie přesně stanovit složení sil na obou bojujících stranách: podle Ripky se tak stala pro Čechoslováky „nejpřirozenějším spojencem“ Velká Británie. V Londýně začala nová etapa Ripkovy kariéry. Podle svědectví Pavla Tigrida Ripka vsadil na britskou společnost „jako takovou, solidní, nebojácnou, pevně demokratickou, která vypovězený boj nejenom přijme, ale také až do konce vybojuje. (...) Že tato činnost bude politická spíše než publicistická, o tom (...) ani na chvíli nezapochyboval. (...) Také věděl, že v ‘Osuského’ Paříži mu československá odbojová pšenice věru nepokvete“.⁵⁸

V Londýně byly podmínky pro aktivity československé emigrace nersrovnatelně lepší: Británie byla vystavena nebezpečí německého napadení, vítala proto všechny, kdo byli ochotni se po jejím boku zapojit do boje. V Londýně se definitivně postavil do čela československé reprezentace Edvard Beneš, což usnadnilo její práci a mělo také pozitivní vliv na vývoj Ripkovy kariéry. Londýnský exil byl pro něj jako politika nejúspěšnějším obdobím. Podle Tigridova svědectví se Ripka jako „jediný z československých politiků tehdy v Anglii tak brzo a takhle ‘od podlahy’ pokusil založit jakousi bázi pro příští politické odbojové akce“.⁵⁹

56 MÚ, fond Beneš Edvard II, kart. 236, č. 38-A-5; Ripka, Hubert: Komunisté na staré cestě. In: Československý boj, roč. II, č. 6, 16. 2. 1940, úvodník.

57 ÚSD, fond HR, kart. 31, inv. č. 1219, Ripkova zpráva o odjezdu z Francie do Anglie ze dne 15. července 1940, 10 s.

58 Korespondence Pavla Palečka s Pavlem Tigridem ze dne 5. listopadu 2001.

59 Korespondence Pavla Palečka s Pavlem Tigridem ze dne 5. listopadu 2001.

Ripka během války vykonával hned několik funkcí: v roli diplomata vedl většinu jednání se zahraničními politiky, rozvinul také své geopolitické představy nového uspořádání Evropy. Ripka – vlastenec měl zase na starosti komunikaci s domovem prostřednictvím českého vysílání BBC. Zároveň zůstal věrný své novinářské práci a přispíval během války do zahraničních periodik články o strategické roli Československa.

Vztahy uvnitř československé emigrace

Na ministerstvu zahraničí exilové vlády, která byla ustavena 21. července 1940,⁶⁰ zaujal Ripka pozici státního tajemníka. Vedle politiků typu Edvarda Beneše či Jana Masaryka byl Ripka na počátku války bezesporu méně známou osobností. Mnohdy však právě on poctivě dělal každodenní diplomatickou práci, zatímco Jan Masaryk zajišťoval spíše reprezentaci. Na rozdíl od něj Ripka „sdílel s prezidentem zálibu v úřadování. (...) Na Ripkových bedrech ležela starost o administrativu ministra zahraničí; Masaryk spíše tu a tam provlál chodbami, zatěkal a potom zas na dlouhá období zmizel“.⁶¹ Metaforou Ripkova skutečného postavení na ministerstvu jsou pak dobové fotografie, na kterých je většinou v pozadí, avšak převyšuje ostatní politiky o půl hlavy.

Ripka zřejmě viděl v Masarykovi rivala na post ministra zahraničí, zatímco „zkušenému veteránovi evropské diplomacie se žurnalista z Prahy zpočátku těžko mohl zdát rovnocenným partnerem. (...) V přímé konfrontaci s Masarykovým geniálníčením se Ripka odsunutím na druhé místo necítil doceněn.“⁶² Ripka se však snažil svůj nesouhlas s Masarykovými metodami potlačit, v nejkritičtějších chvílích zasáhl prezident Beneš a přiměl ho ke smírnému přístupu. Francouzský historik Bernard Michel zastává názor, že pro prestiž Masarykova jména bylo nutné s ním vycházet po dobrém.

Za druhé světové války byl Ripka s prezidentem v téměř každodenním kontaktu a sdílel s ním jeho každodenní starosti. Dne 8. srpna 1942, kdy Beneš slavnostně oznámil prostřednictvím BBC, že Londýn konečně uznal likvidaci mnichovské dohody, ho navštívil Hubert Ripka s manželkou. Společně si poslechli projev Beneše, pro něj se podle jeho vlastních slov boj za odpuštění Mnichova stal „snad už jediným cílem života“. Podle Ripkova svědectví to „byly první opravdu radostné dny, které prezident prožíval od mnichovských útrap“.⁶³

60 Až do jejího uznání západními mocnostmi v létě 1941 se jednalo o prozatímní vládu.

61 Kosatík, Pavel – Kolář, Michal: Jan Masaryk. Praha 1998, s. 201.

62 Tamtéž.

Právě prezident byl zároveň hnacím motorem Ripkovy kariéry, během londýnského exilu s ním dokonce počítal jako s náhradníkem pro Masarykovo ministerstvo zahraničí. Korespondence mezi oběma politiky však ukazuje, že Ripka byl pro Beneše také politickým partnerem a poradcem. V Ripkově dopise, kde se vyjadřuje k Benešovu zamyšlení nad budoucností demokracie v poválečné Evropě, čteme: „*S celkovou Vaší koncepcí souhlasím a ve směru Vámi naznačeném musíme usilovat o radikální reformu své demokracie.*“⁶⁴ Právě v této oblasti Ripkovy činnosti můžeme i dnes spatřovat jeden z hlavních přínosů jeho politických aktivit.

Ripkovy geopolitické teze

V návaznosti na Masarykovy a Benešovy teze Ripka rozvinul své úvahy o strategickém postavení Československa ve střední Evropě. Velkou část z nich napsal vzápětí po podepsání mnichovské dohody, která podle něj „*ukázala na strategický význam malé země ležící uprostřed Evropy, která Čechami náleží do západní sféry (...) a Slovenskem do sféry východní.*“⁶⁵ Československo bylo podle Ripky barometrem demokracie a svobody v celé Evropě, což mnichovská a o deset let později únorová zkušenost přesně ukázaly. Stejně jako T. G. Masaryk během první světové války Ripka již od třicátých let upozorňoval na německé nebezpečí. Během londýnského exilu pak bylo jedním z jeho úkolů vysvětlit československou otázku západnímu publiku a současně obhajovat zahraniční politiku exilové vlády.

Ripkova studie z roku 1944 *S Východem a Západem*⁶⁶ svým názvem přesně vystihuje jeho politickou koncepci poválečné orientace Československa. Ripka zde počítá především s podporou silného Ruska. Jeho proruská orientace jistě těží i z mnichovského zklamání, kdy se Čechoslováci dočkali hořkého zklamání ze strany západních demokracií. Ripka byl přesvědčen, že poválečné uspořádání Evropy bude dílem vítězným mocností. Pro Československo tedy bylo nezbytné spojit se s těmi, kdo „*budou schopni a ochotni zajistit naši bezpečnost.*“⁶⁷ Zároveň počítal s tím, že prozápadní orientace českoslo-

63 ÚSD, fond HR, kart. 31, inv. č. 1262, rukopis Nepublikované vzpomínky k narozeninám EB ze dne 15. května 1944.

64 ÚSD, fond HR, kart. 31, inv. č. 1234, Dopis pro E. Beneše od H. Ripky ze dne 29. června 1942.

65 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 24.

66 Ripka, Hubert: East and West. Londýn 1944.

67 AMZV Praha, fond LA, svazek Zaměstnanci, Ripkův projev "Extracts from a statement on foreign policy", nedatováno.

venské zahraniční politiky bude protiváhou sovětského spojení. Ripka si uvědomoval, že jeho koncepce zahraniční politiky stojí a padá s poválečnou spoluprací Moskvy se Západem. Hlavním nedostatkem proto bylo, že nedovedl tuto koncepci přizpůsobit reálnému vývoji sil v poválečné Evropě.

Svými tezemi o nutnosti federalizace národů střední Evropy se stal Ripka obráncem práva na existenci malých národů.⁶⁸ Právě mnichovská krize podle něj poukázala na naprosté nepochopení vojenského potenciálu malého národa západními zeměmi. Z toho tedy vyplývá ponaučení, že napříště bude pro zajištění míru nutná spolupráce střeoevropských států. Zdaleka se však nejedná o vytvoření protiruské hradby, střeoevropská federace je podle něj jednou z nosných myšlenek evropské integrace.⁶⁹ Na základě této teze Ripka formuloval zásadní podmínky nezbytné k vytvoření takové federace: aby se každý stát stal součástí této federace dobrovolně a věřil v její úspěch, aby státy měly podobnou zahraniční politiku a stejnou politickou i sociální organizaci. Další z podmínek byla spolupráce zemí federace nejen mezi sebou, ale i s nejbližší evropskou velmocí,⁷⁰ což bylo v souladu s jeho koncepcí československé zahraniční politiky. Další vývoj však ukázal, že dosáhnout spolupráce mezi Prahou a Varšavou bude stejně nemožné jako poválečná spolupráce Spojenců.

Ripkovy plány sjednocené Evropy

Mnichovská dohoda dala Ripkovi podnět k vypracování projektů sjednocené Evropy. Jeho stěžejní dílo *Munich: Before and After*⁷¹ vyšlo již roku 1939. V úvodu Ripka zdůrazňuje evropský rozměr mnichovské krize. „Důsledkem zeměpisné situace Československa v srdci Evropy je, že podoba celého kontinentu se mění v závislosti na osudu československého lidu.“⁷² Tímto způsobem začal Ripkův boj za svobodu země. Jako přímý svědek mnichovských událostí se snažil přesvědčit západní publikum, že „evropská kalamita byla nevyhnutelná a že ji

68 Ripka, Hubert: *Malé a velké národy*. In: *ČSR a nová Evropa*. Londres 1945.

69 Ripka, Hubert: *O střeoevropské problematice*. Projev ze dne 10. února 1943. *Čechoslovák*, Londýn 1943.

70 Ripka, Hubert: *Spolupráce malých a velkých národů*. Projev ze dne 17. května 1943. In: *Československo v nové Evropě*, s. 130.

71 Ripka, Hubert: *Munich: Before and After*. Londýn 1939. A fully documented Czechoslovak account of the crises of September 1938 and March 1939 with a detailed analysis of the repercussions of the Munich Agreement on the situation of Europe as a whole and of Central Europe in particular, together with an essay on the reconstruction of a free Europe.

72 Tamtéž, s. 11

zničení nezávislého Československa jen urychlilo“. Vypuknutí druhé světové války toho bylo důkazem. Odsuzoval německou snahu zničit Československo, ale také odpovědnost západních demokracií. Poprvé v historii podle Ripky mocnosti zakázaly malé zemi, aby se bránila. V tomto bojovném duchu Ripka připomněl Masarykovu zásadu „Pravda zvítězí“. Mnichov byl pro něj velkým ponaučením, jeho plány evropské integrace tedy odpovídají nutnosti zajistit bezpečnost Československa před sousedními mocnostmi.

V poslední kapitole nazvané *Hegemony of the Third Reich or European Federation?* Ripka vysvětluje své geopolitické myšlenky. Vzhledem k technologickým pokrokům je podle něj evropská integrace čím dál nezbytnější, jelikož ekonomická a kulturní soběstačnost jsou již přežitkem.⁷³ Proti německé rozpínavosti proto staví hráz evropské federace, jediné síly schopné jí čelit. Jeho návrh řešení aktuální krize proto spočívá v sjednocení světových velmocí proti Německu. Do budoucna Ripka doporučuje také německou účast v již zmíněné federaci, ovšem pouze za podmínek pacifikace a demokratizace země. Plány evropské federace se objevují i v dalších Ripkových spisech. Základní princip zůstává vždy stejný: hlavní podmínkou je princip dobrovolné účasti jednotlivých států, jejichž národní identita zůstává zachována. Jedině tak může být v budoucnu zajištěn evropský mír.

Ripka – federalista ve srovnání se svými současníky

Ripkovy teze se rozvíjely souběžně s úvahami o federalizaci střední Evropy dalších československých politiků, kteří tak chtěli do budoucna zajistit svou zemi před německou rozpínavostí. Roku 1942 představil Milan Hodža svůj projekt podunajské federace.⁷⁴ Panslovanské projekty z 19. století zavrhl jako zastaralé, nová situace ve střední Evropě si podle něj vyžadovala nové řešení. Hodža připomenul také hrozící nebezpečí sovětské rozpínavosti, což v Ripkově plánu chybí.

Také Edvard Beneš formuloval svůj názor na poválečné rozložení sil ve střední Evropě. Exilový prezident viděl v integraci evropských států jediný způsob, jak předejít dalším ozbrojeným konfliktům. Sjednocení celé Evro-

73 Goněk, Vladimír: *Za sjednocenou Evropu. Z myšlenek a programů Huberta Ripky*. Brno 2004, s. 41.

74 Hodža, Milan: *Federation in Central Europe. Reflections and Reminiscences*. Londres 1942. Existuje také slovenská verze: *Federácia v strednej Európe*. Bratislava 1997.

py však mělo předcházet regionální sjednocování, a to především ve střední Evropě.

Protestantský kněz a teolog Josef Lukl Hromádka formuloval během války svůj názor na roli Sovětského svazu v Evropě.⁷⁵ Již v lednu 1944 varoval před sovětským imperialismem. Shodoval se s Ripkou v tom, že při organizaci poválečné Evropy bude nutné počítat s Moskvou. Upozorňoval však na prohlubující se rozdíly mezi Východem a Západem, které způsobí, že se „Československo ocitne na rozhraní nejzuřivějších konfliktů“.⁷⁶

Českoslovenští intelektuálové si v tomto období kladli také otázku národní identity a hledali v ní pomoc při řešení tehdejší situace. „Které vlivy nejvíce poznamenaly československý vývoj? Cizí nebo slovanské?“ zamýšlel se Josef Macůrek.⁷⁷ Ve svém historickém exkurzu do minulosti dokázal, že v českém politickém životě se vždy mísily západní a východní vlivy. Zároveň varoval před slepým rusofilstvím a upozorňoval na to, že slovanská solidarita nebyla vždy přínosem pro všechny Slováky. Slovanský program mohl být podle něj předstupněm evropské integrace, ovšem za podmínky, že všechny slovanské národy budou ctít principy svobody a demokracie. To však Stalin neměl v úmyslu. Již v listopadu 1941 prohlásil, že sovětská politika nemá s panslavismem nic společného.⁷⁸

Všichni, kdo se zabývali myšlenkou sjednocené střední Evropy, přikládali Československu klíčovou roli. Ripka svou koncepci formuloval v knize *East and West*⁷⁹ [S Východem i Západem] – orientovat se na Sovětský svaz a zároveň na západní demokracie. Československé neštěstí však spočívalo v geografickém postavení země, kvůli kterému „každý útok na Slováky začne vždycky útokem proti Praze“.⁸⁰

Hlavním problémem poválečného uspořádání střední Evropy byla otázka, zda bude možné vrátit se k předválečné situaci. Zde se střetly koncepce Milana Hodži, který se jednoznačně vyslovoval pro návrat před rok 1938, a teze Edvarda Beneše a Huberta Ripky, jejichž mottem bylo jednoznačné „už nikdy Mnichov“. Nová Evropa se měla podle nich vybudovat na nových zá-

75 Hromádka, Josef Lukl: *Mezi Východem a Západem*. Praha 1946.

76 Tamtéž, úvod.

77 Josef Macůrek (1901–1992), byl profesorem slovanské historie na brněnské univerzitě. Později se stal ředitelem Slovanského institutu. Macůrek, Josef a kol.: *Slovanství v českém národním životě*. Brno 1947.

78 Hanak, Harry: *President Beneš, Britové a budoucnost Československa 1939–1945*. Historie a vojenství 1/1995, s. 19–20.

79 Ripka, Hubert: *East and West*. Londýn 1944.

80 Beneš, Edvard: *Úvahy o slovanství*. Londýn 1944, s. 221.

kladech. Berlín byl pro ně hlavním nepřítelem, zatímco Moskvu považovali za hlavního spojence.

Ripka označil spolupráci se Sovětským svazem za základní kámen své východozápadní teorie. Stal se tak obětí rozšířeného názoru, že sblížení Východu se Západem je v budoucnu možné a že bude garancí evropskému míru. Také Edvard Beneš se domníval, že se komunismus promění v režim kompatibilní s demokracií. Díky tomuto přesvědčení se v československém politickém životě vytvořil proud prosovětských demokratů, kam patřil i Hubert Ripka. Tento proud se udržel až do roku 1948. Hlasy Hromádky a Hodži, kteří již za války upozorňovali na sovětské nebezpečí, zůstaly osamocené.

Ripkova zahraniční politická koncepce tedy z velké části vycházela z mezinárodní situace. Odráží se v ní také důsledky „mnichovského syndromu“, kvůli kterému českoslovenští politikové „přeháněli takzvanou německou hrozbu a následně také potřebu ruské ochrany“.⁸¹ Most, který Ripka z Československa vytvořil, se proto podobal tomu avignonskému, který končí v polovině řeky. Vazba Československa se západním břehem byla nedosta- tečně zajištěna.

Ripkovy diplomatické aktivity

Ripkovy diplomatické aktivity v exilu přesně kopírují výše představené koncepce. Nejprve své diplomatické úsilí zaměřil na oduznání mnichovskou do- hodou, která „ležela stále jako chmurný stín na vztazích mezi námi a západními moc- nostmi“.⁸² Zároveň bylo zřejmé, že pouze odstraněním tohoto „stínu“ bude možno usilovat o obnovení Československa v předmnichovských hranicích. Příchod Churchilla k moci v květnu 1940 znamenal zásadní obrat v posto- ji Spojenců. Ve svém poselství k československému národu ze září stejného roku britský premiér prohlásil: „*Bitva, kterou my dnes ve Velké Británii bojujeme (...) je také vaší bitvou. Proto jsme učinili obnovu československé svobody jedním ze svých hlavních válečných cílů.*“⁸³

Po britské anulaci Mnichova z 5. srpna 1942 přišla na řadu Francie re- prezentovaná Francouzským národním výborem. Ten byl podle Benešova mínění „*ochotnější než vláda*“.⁸⁴ Ripka se od počátku netajil svým zklamáním

81 Mastný, Vojtěch: Benešovy rozhovory se Stalinem a Molotovem. Svědectví č. 47, 1974, s. 477.

82 Ripka, Hubert: Likvidace Mnichova. Českoslovák, Londýn 1943, s. 3.

83 Čejka, Eduard: Československý odboj na Západě, s. 225

84 MÚ, kart. 112, dok. V 83/1, „Jednání s Francouzským národním výborem o likvidaci Mnichova.“

z francouzské účasti na mnichovském diktátu, kdy Paříž nedostála svým spojeneckým povinnostem. V jeho podání proto bylo odčinění Mnichova podmínkou k opětovnému navázání vzájemných vztahů. Po několika nepřijatelných návrzích dokumentu odůznání ze strany ministra zahraničí Maurice Dejeana Ripka konstatoval, že Francouzi „*dělají un petit pas en avant*“⁸⁵ před Angličany, ale nejdou tak daleko jako Rusové, kteří se přímo vyslovují pro obnovu předmnichovského Československa“⁸⁶ a ujal se vhodné formulace dohody sám. V den čtvrtého výročí Mnichova bylo konečně Ripkovo úsilí korunováno úspěchem: Francouzský národní výbor slavnostně prohlásil, že anuluje mnichovskou dohodu.⁸⁷

Další oblastí Ripkova intenzivního diplomatického úsilí bylo uzavření dohody o vytvoření československo-polské federace. „*Malé národy mohou zachovati si maximum nezávislosti, dovedou-li vzájemnými vhodnými dohodami utvořit větší celky schopné politicky i hospodářsky života mezi velmocemi. Nedovedou-li toho, bude jim nějaká obdobná organizace vnucena.*“⁸⁸ Vypuknutím druhé světové války se zároveň potvrdila teze T. G. Masaryka, že není svobodného Polska bez svobodného Československa a naopak.

Po porážce Francie vedl jednání za českou stranu Hubert Ripka a za Polsko Edward Raczyński. Již od samého začátku se však jejich představy rozcházeły.⁸⁹ Každá z vlád se snažila vytvořit základy pro úzkou spolupráci v oblasti, kde měla navrch: pro Československo se jednalo především o ekonomickou spolupráci, Polsko bylo naopak ve výhodnější pozici v oblasti politické a vojenské. Rozhodujícím však byl rozpor ohledně zahraniční orientace obou zemí, čímž byla myšlenka federace předem odsouzena k neúspěchu. Ripka se domníval, že by se jeho země neměla míchat do otázky polsko-sovětských vztahů, zároveň však chtěl najít za každou cenu možnost spolupráce Prahy s Varšavou.

K vzájemným neshodám se přidal ještě zákaz z Moskvy, který postavil před československé politiky těžkou otázku: vybrat si mezi spojenectvím se Sovětským svazem a konfederací s Polskem. Odhalení katyňského masakru

85 Malý krok kupředu.

86 MÚ, kart. 112, dok. V 83/1.

87 Němeček, Jan (ed.): Československo-francouzské vztahy v diplomatických jednáních (1940–1945). Praha 2005, dokument č. 105, s. 176–177.

88 AMZV Praha, Fond LA-důvěrné (dále jen LA-D), kart. 126, Ripkova instrukce zastupitelským úřadům ze dne 6. 8. 1941. Citováno v Němeček, Jan: Od spojenectví k roztržce. Praha 2003, s. 130.

89 Viz Štoviček, Ivan – Valenta, Jaroslav (ed.): Československo-polská jednání o konfederaci. Dokumenty č. 82, 92, 100 a 108 ukazují na rozdílné představy obou vlád.

v dubnu 1943 pak projekt konfederace definitivně pohřbilo. O měsíc později Ripka oznámil definitivní přerušení rozhovorů o konfедераčních plánech s polskou vládou.⁹⁰ Ve svém projevu zároveň vyjádřil naději, že spolupráce mezi oběma zeměmi bude nadále pokračovat. Moskva však měla jinou představu. Její vliv na československou politiku již v této chvíli jasně ukazoval, že o československém osudu se nadále nebude rozhodovat v Londýně.

V této chvíli však Ripka spatřoval československo-sovětskou spolupráci jako oboustranně prospěšnou a výhodnou.⁹¹ Vstup Sovětského svazu do války dne 22. června 1941 umožnil Benešově vládě znovu navázat diplomatické vztahy s Moskvou a pokračovat tak v meziválečné přátelské politice. Ripka se podílel na jednáních, která vedla k obnovení spojenecké smlouvy z roku 1935. Připadla mu také úloha popularizovat ideu československo-sovětského spojení, snažil se proto vyzdvihnout příklady z historie, kdy Moskva stála na straně Československa: „*Náš národ nezapomněl a nikdy nezapomene, že Sovětský svaz byl v roce 1938 ochoten poskytnout Československu pomoc.*“⁹² Zaměřil se však pouze na přátelské projevy ve vztazích obou zemí,⁹³ proto v jeho výčtu nenajdeme např. sibiřskou anabázi československých legií z konce první světové války.

Vyvrcholením úsilí směřujícího k rozvoji vzájemných vztahů byla československo-sovětská smlouva z 12. prosince 1943, kterou Ripka označil za „*jeden z nejvýznamnějších aktů naší zahraniční politiky*“.⁹⁴ Tato smlouva pro něj představovala „*mezinárodní dokument velkého historického dosahu*“ který měl zaručit československou bezpečnost proti Německu. Ripka smlouvu opěvoval jako naplnění odvěké touhy celého národa, za což si později vysloužil označení sovětský špión. Za více než přátelským postojem československé emigrace k sovětské vládě však stála také snaha vyjít s Rusy po dobrém a předejít tak osudu polské emigrace.⁹⁵

Největším paradoxem Ripkovy interpretace smlouvy bylo jeho přesvědčení, že tento dokument zaručuje Československu svobodu a nezávislost. „*Sovětská vláda nemá v plánu vnucovat svůj politický režim druhým národům, tím méně*

90 Dejmek, Jindřich: Československo, jeho sousedé a velmoci (1918 až 1992). Praha 2002, s. 151.

91 Viz Němeček, Jan a kol.(ed.): Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních. Díl I (březen 1939 až červen 1943), díl II (červenec 1943 až březen 1945). Praha 1999.

92 Ripka, Hubert: Československo-sovětská smlouva. Londýn 1944, s. 14.

93 Jako příklad uvádí rusofilské vlastence 19. století – Josefa Dobrovského, Jána Kollára či Jana Nejedlého.

94 Ripka, Hubert: Československo-sovětská smlouva, s. 3.

95 Dne 21. července 1944 převzal v Polsku moc prosovětsky orientovaný výbor národního osvobození. Londýnská emigrace proto po válce vůbec nedostala možnost podílet se na řízení země.

*anektovat do sovětského rámce středoevropské nebo jiné národy.*⁹⁶ Proto v ní také viděl jen přátelské úmysly Moskvy, jelikož „listopadová (sic) revoluce vymýtila z ruské politiky záměry a snahy carského imperialismu“.⁹⁷ Ripka byl tedy přesvědčen, že drží v rukou dokument zásadního významu pro budoucnost své země. Tím se také snažil svázat osud Československa s osudem „jedné z nejmocnějších zemí světa.“ Teprve o několik let později pochopil a přiznal, že sovětské úmysly nebyly tak přátelské, jak je líčil. „Sovětskému svazu jsme (...) nepodlehli následkem své přátelské politiky (...), nýbrž navzdory této politice.“⁹⁸ Nabízí se otázka, jestli vůbec existovala na konci druhé světové války jiná alternativa, která by ubránila československou demokracii a nezávislost.

Československá exilová vláda ukončila svou činnost v únoru 1945. Ripka byl pověřen likvidací londýnské administrativy, proto se v Londýně zdržel až do května 1945. Od počátku roku se komunisté snažili omezit vliv londýnské vlády na události v zemi, prezident Beneš se proto rozhodl pro co nejrychlejší návrat se zastávkou v Moskvě. Ripka ho od této myšlenky zrazoval a sám odmítl odjet s československou delegací.⁹⁹ Jeho obavy se nakonec potvrdily: Košický vládní program byl diktován z Moskvy. Ripka proto se sevřeným srdcem konstatoval, že „mnoho úspěchů sklizených za války bylo v Košicích anulováno“.¹⁰⁰ Z Londýna se Ripka ještě pokusil přimět Spojence k tomu, aby přišli na pomoc Praze a nenechali ji napospas Rudé armádě, avšak neúspěšně. Z Moskvy mu bylo dáno najevo, že pouze Jan Masaryk je oprávněn k jednání se Spojenci.¹⁰¹

Na konci války Ripka shrnul činnost Benešovy vlády následovně: „Politika, kterou jsme za války sledovali, smazala všechny důsledky mnichovské dohody. Dosazené výsledky předčily naše naděje.“¹⁰² Dále připomněl pozitivní výsledky šestiletých jednání: obnovení Československa v předmnichovských hranicích, vypracování plánu na odsun sudetských Němců a následné zvýšení vnitřní bezpečnosti, vytvoření příznivých podmínek k poválečné spolupráci se západními demokraciemi a se Sovětským svazem. O čtyři roky později k tomu-to výčtu dodává, že „tyto výsledky, získané za cenu tolika úsilí, měly být ještě před koncem války uvedeny v pochybnost“.

96 Ripka, Hubert: Československo-sovětská smlouva, s. 9.

97 Tamtéž, s. 15.

98 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 26.

99 Goněc, Vladimír: Za sjednocenou Evropu, s. 198.

100 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 51.

101 Masaryk byl v té době na zakládající konferenci OSN v San Franciscu.

102 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 40.

103 Rozhovor s Georgem Ripkou ze dne 11. února 2005.

Po návratu do Prahy si Ripka uvědomil, že boj za československou svobodu a demokracii ještě není u konce. S úspěchem jednání na mezinárodním poli totiž ostře kontrastovala neschopnost demokratů stát se rovnocenným politickým partnerem komunistů. Nabízí se proto otázka, zda válka opravdu skončila vítězstvím demokratické myšlenky, která byla hnacím motorem činnosti československé emigrace.

Ripka mezi Východem a Západem (1945–1958)

Ve funkci ministra zahraničního obchodu se Ripka v poválečném období snažil ovlivnit československou politiku v souladu s cíli vytčenými v londýnském exilu a očekával, že také Moskva dodrží své závazky. Nepodcenil tak Ripka až do osudového střetnutí v únoru 1948 komunistickou hrozbu? Odhodlání svého otce vydržet bojovat až do konce potvrzuje i jeho syn Georges. Při návratu z dovolené v Bretani v létě 1947 je údajně přátelé varovali: „*Jen blázen by se vracel, čeká tam na vás past*“.¹⁰³ Na rozhodnutí vrátit se do vlasti to však nic nezměnilo.

Ripkova politická činnost byla od roku 1945 spjata s československou stranou národně socialistickou, jejíž aktivity byly za války přerušeny. Byl tedy přímo v centru dění poválečného boje o politický osud Československa. Souběžně se svou politickou kariérou pokračoval i ve své univerzitní činnosti. V květnu roku 1946 obhájil jako habilitační práci své dílo *Munich. Before and After* z roku 1939 a začal vyučovat na Univerzitě Karlově politologii. Soustředil se především na problematiku vztahů mezi západní Evropou a Ruskem. Navázal tak na svou tezi spolupráce Východu se Západem, kterou chtěl dále rozšířit navázáním obchodních vztahů s kapitalistickým Západem i se socialistickým Východem.

Ripkův vliv na československou zahraniční politiku

Ripkova funkce ministra zahraničního obchodu neměla pouze ekonomickou náplň. Vzhledem ke strategickému významu např. těžby a vývozu československého uranu se jednalo o místo s politickým podtextem.¹⁰⁴ Jak Ripka sám konstatoval, „*ministerstvo zahraničního obchodu musí se mnohdy sklonit před nutnostmi zahraniční politiky*“.¹⁰⁵ Československé hospodářství zničené válkou si

vyžadovalo intervenci státu, zde se však střetly představy komunistů a socialistů. Ripka prosazoval princip socialistické ekonomie, která by obsahovala demokratické záruky jako např. občanské svobody. Byl přesvědčen, že „*totální hospodářská etatizace nezbytně v praxi vede k totalitě politické*“,¹⁰⁶ což bylo v rozporu s komunistickými představami poválečného hospodářství.

Hospodářská situace země byla těžce poznamenána válkou. Ripka se však domníval, že „*naše země může být šťastná, že vyšla z hrůz války lépe, než tolik jiných zemí*“.¹⁰⁷ Jako hlavní cíl stanovil rozvoj průmyslových odvětví, která se podílela na vývozu a zajistit tak, aby československá obchodní bilance byla v přebytku. Na druhém místě se zaměřil na zlepšení kvality zboží a zvýšení jeho konkurenceschopnosti, která měla českému průmyslu umožnit návrat na světové trhy.¹⁰⁸ Zahraniční obchod pak měl pokračovat v předválečné tradici vývozu především hotových výrobků a dovozu surovin. Mezi odběrateli Ripka jednoznačně preferoval západní trh, který měl zájem o výrobky vyšší kvality.¹⁰⁹

Západní orientace československé ekonomiky

Hlavním úkolem Ripkova ministerstva bylo nalézt nová odbytiště pro československou výrobu. Ministr se proto pustil do sjednávání smluv výhodných pro hospodářství své země. Jeho hlavní motivací bylo oprostit Československo od přílišné ekonomické závislosti na Německu a také zabránit zkomunizování země. Proto se nejprve obrátil na země západní Evropy s tím, že spojenectví se Sovětským svazem nevylučuje rozvoj co možná nejlepších vztahů se západními demokraciemi.¹¹⁰

104 Kaplan, Karel – Špiritová, Alexandra (ed.): *ČSR a SSSR 1945–1948*. Brno 1997, dokumenty č. 72–74, s. 157–160. Dále viz Lepka, František: *Český uran. Neznámé hospodářské a politické souvislosti 1945–2002*. Liberec 2003.

105 Ripka, Hubert: *Československo ve světovém hospodářství*. Praha 1946, s. 18. Ripkův projev a následná diskuze s pracujícími ze dne 4. prosince 1945.

106 Projev ministra Huberta Ripky na sjezdu zemědělců národněsocialistické strany dne 22. dubna 1946. In: Kocian, Jiří: *Československá strana národně socialistická*, s. 223.

107 Ripka myslel především Jugoslávii. Viz Ripka, Hubert: *Československo ve světovém hospodářství*, s. 28.

108 Tamtéž, s. 11.

109 Předseda britského Board of Trade, Sir Stafford Cripps, Ripkovi v rozhovoru sdělil: „Československá pověst je výborná. V Evropě se jí může rovnat pouze Norsko a Belgie.“ Viz zápis z jejich rozhovoru z 24. ledna 1946, ÚSD, fond HR, kart. 33, dokument č. 1336, 3 s.

110 Goněc, Vladimír: *Za sjednocenou Evropu. Z myšlenek a programů Huberta Ripky*. Brno 2004, s. 69.

Československo-britské vztahy se po roce 1945 rozvíjely ve znamení vzájemné nedůvěry, jelikož Londýn se stavěl k Moskvě stále kritičtěji. Bylo proto zřejmé, že „východo-západní“ orientace nebude dlouhodobě možná, což zpochybňovalo celou Ripkovu politiku. Když Winston Churchill na podzim roku 1946 přednesl návrh nového evropského uspořádání, ve kterém nepočítal se Sovětským svazem, reagoval Ripka velmi podrážděně: „Tuto politiku už my Čechoslováci dobře známe: jedná se o mnichovanství.“¹¹¹ Z této poznámky je zřejmé, jakým způsobem se mnichovská dohoda podepsala na vztahu Československa se „zrádci“. Ripka své úsilí dosáhnout dohody s Londýnem vzdal s tím, že „*není-li možno, aby se vůči nám Anglie zavázala výslovnou spojeneckou smlouvou, máme zájem na tom, abychom měli po válce spojenecké svazky alespoň s (...) Francií.*“¹¹² Vzhledem k jeho profrancouzské orientaci se smlouva s Paříží jevila v té chvíli realističtější.

Na československo-francouzských vztazích však ještě ležel stín Mnichova.¹¹³ Oboustranná nutnost rekonstrukce národního hospodářství však vytvořila podmínky pro rozvoj ekonomických vztahů, jež byl usnadněn navázáním kontaktů mezi Benešem a de Gaullem za války v Londýně. Počátky vyjednávání provázely neshody, protože Francie žádala zboží, kterého byl i v Československu nedostatek. Provizorní obchodní smlouvu o vzájemných dodávkách nakonec Ripka podepsal se svým protějškem Hervé Alphandem v říjnu roku 1945. Z Ripkovy návštěvy v Paříži se stal zároveň projev československo-francouzského přátelství, jelikož to byla od konce války „*první oficiální návštěva ve francouzském hlavním městě*“.¹¹⁴ V té době ještě o československém osudu nebylo rozhodnuto, Ripka proto soudil, že nic nebrání spojení s Paříží. O pár měsíců později se však vzájemné vztahy zhoršily: znárodnování postihlo také francouzský majetek v Československu. Rozhodující impuls však byl dán z Moskvy.

V létě 1946 se začalo s přípravou československo-francouzské spojenecké smlouvy, Paříž však vyjednávání neustále protahovala. Domluvu navíc komplikoval rozdílný postoj obou vlád ohledně formulace smlouvy. Podle Ripky byl nejspornějším bodem francouzský návrh omezit vzájemnou po-

111 AMZV Paříž, Fond Europe 1944–1949, la Tchécoslovaquie, kart. 49, Télégramme de La Geneste du 4 octobre 1946 [Telegram od La Geneste ze dne 4. října 1946], s. 34.

112 AMZV Praha, fond LA-D, kart. 73, Ripkova tajná zpráva prezidentu republiky ze dne 10. července 1944. Citováno v Prokš, Petr: Poválečná rekonstrukce hospodářských vztahů Československa s Francií v letech 1945–1948. Slovanský přehled, 4/1997, s. 548.

113 Mares, Antoine: Francouzsko-československé vztahy v letech 1944–1948 neboli mnichovský syndrom. Soudobé dějiny VI/2–3, 1999, s. 187–207.

114 Ripka, Hubert, Únorová tragédie, s. 86.

moc pouze na případný německý útok. Komunisté toho využili jako záminky, aby mohli smlouvu prohlásit za nepřijatelnou, jelikož podle nich neposkytovala dostatečnou záruku bezpečnosti země. S vítězstvím komunistů ve volbách z května 1946 vzrostla nedůvěra Francie, která začala pochybovat o výhodách zamýšlené smlouvy. Po vypuknutí studené války bylo jasné, že každá část Evropy se vydává jiným směrem. Bylo zřejmé, že Stalinovi neleží československo-francouzská smlouva na srdci o nic víc než účast Prahy na Marshallově plánu. Teprve po únorovém převratu Ripka pochopil, že sovětský vůdce se „jednoznačně stavěl proti spojení, které by spojilo Československo s některou západní mocností“.¹¹⁵

Ripkaův vztah k Sovětskému svazu

Ripka si udělal první představu o možnostech československo-sovětské hospodářské spolupráce během své návštěvy v Moskvě v dubnu 1946. Při té příležitosti také podepsal obchodní smlouvu,¹¹⁶ údajně výhodnou pro Československo. Rozvoj obchodu mezi oběma zeměmi si kladl za podmínku vytvoření odpovídajících komunikací. „Jeho rozvrat se stal nejvážnější překážkou našeho vývozu i dovozu.“¹¹⁷ Následovala proto příprava Dohody o námořní navigaci mezi Prahou a Moskvou.¹¹⁸ Doprava byla pro Československo významnou strategickou otázkou. Kromě spojení se Sovětským svazem bylo proto důležité podpořit říční dopravu a zajištění propojení s evropskými přístavy prostřednictvím Labe a Dunaje. „Hledáme všechny možné prostředky, abychom si pomohli ze situace, do které nás přivedl praotec Čech, že nás usadil tam, kde jsme,“¹¹⁹ zdůrazňoval Ripka.

S odstupem času ministr poukázal na souběžný vývoj hospodářských vztahů s Moskvou a ofensivou KSČ ve vnitřní politice. Při rozboru Ripkovy úlohy v postupné sovětizaci Československa a jeho ztrátě iluzí o dobrých úmyslech Sovětů je proto nezbytné se současně zaměřit na československou vnější a vnitřní politiku. V červnu 1945 se Ripka zúčastnil cesty československé delegace do Moskvy. Dojmy, které sepsal po návratu z cesty, jsou cenným

115 Tamtéž, s. 97.

116 Kaplan, Karel – Špiritová, Alexandra (ed.): ČSR a SSSR 1945–1948, dokument č. 98, s. 205–208.

117 Ripka, Hubert: Československo ve světovém hospodářství, s. 9.

118 Viz sovětský návrh smlouvy ze dne 24. července 1946, citováno v Kaplan, Karel – Špiritová, Alexandra (ed.): ČSR a SSSR 1945–1948, dokument č. 114, s. 252–255. Dohoda byla podepsána dne 11. prosince 1947, viz dokument č. 172, s. 466–471.

119 Ripka, Hubert: Československo ve světovém hospodářství, s. 20–21.

zdrojem při studiu jeho vztahu k Sovětskému svazu. Při této návštěvě se Ripka poprvé setkal se Stalinem, který na něj udělal silný dojem. Z Ripkova popisu je však cítit, že se nechal zaslepit kultem osobnosti kremelského vůdce: „Celý svět si musí přát, aby Stalin byl co nejdéle živ, protože jen on je s to, aby převedl Sovětský Svaz do mírového období a aby se udržela spolupráce se Západem.“¹²⁰ Zcela přesně pak Ripka zhodnotil, že „Stalinova smrt bude znamenat těžký otřes v celé sovětské politice“.

V prvních poválečných letech Ripka obhajoval také moskevskou expanzivní politiku za války. Podle něj se pobaltské republiky „vrátily dobrovolným rozhodnutím do rodiny sovětských národů již v předvečer války“. Ripkova prognóza ohledně budoucího vývoje vztahů mezi Moskvou a Prahou je více než optimistická: „Dosavadní sovětská politika přísného nevměšování do vnitřních poměrů jiných států (...) je zárukou, že Sovětský svaz nechce ohrožovati nezávislost malých národů, ani uplatňovati jakýkoli druh jejich hospodářské exploitace.“¹²¹ Sovětský poměr k Československu Ripka charakterizoval jako velmi přátelský.

Jeho veskrze pozitivní dojmy nás přivádějí k jednoznačnému závěru: sovětská strategie převzetí moci v Československu byla velmi dobře promyšlena. I nekomunisté Ripkova typu byli přesvědčeni, že bezpečnost jejich země může být zajištěna pouze spojenectvím se Sovětským svazem. Tento argument měl pro československou veřejnost mnohem větší váhu, pokud byl prosazován politickými oponenty komunistů. Proto také Ripka svým smířlivým postojem „přispěl“ k sovětizaci Československa. Paradoxně tím, že se snažil zajistit nejlepší možné podmínky pro rozvoj své země. Jako odborníku na Sovětský svaz mu můžeme vytknout, že včas nevaroval před nebezpečím komunistického útoku a že mu nepřizpůsobil svou politiku.

Hubert Ripka, ideologický vůdce protikomunistické opozice Ripka jako Benešův nástupce v ČSNS

V letech 1945–1948 dostal Ripka příležitost významně se zapsat do stranické politiky Československa. Již za První republiky byl stoupencem československé strany národně socialistické; teprve poválečná situace mu umožnila plně uplatnit své politické ambice. Jádrem nového vedení se zformovalo již za války

120 ÚSD, fond HR, kart. 34, inv. č. 1363, Cesta do Moskvy 21.–30. 6. 1945, tajné, s. 4.

121 Tamtéž, s. 8.

v Londýně, Ripka se tedy podílel na obnovení strany od samého začátku.¹²² Po skončení války ve straně převládl názor, že se do jejího čela mají dostat noví lidé, kteří se významně angažovali v odboji, zatímco předválečné vedení bylo zkompromitováno účastí na likvidaci republiky. ČSNS obnovila svou činnost na půdě Československa v květnu 1945 a již od počátku poukazovala na nutnost „*prezentovat stranu jako stranu novou, jako jeden z nosných pilířů poválečného režimu.*“¹²³ Ripka byl jedním z těch, kdo jí vdechli novou podobu.

Z tzv. Ripkova Programu ČSNS z července 1945¹²⁴ je zřejmá snaha vytvořit demokratický protipól komunistické koncepce vlády. Zároveň se zde odrážejí jeho politická koncepce „*s Východem a Západem*“ a názory, které vykrystalizovaly pod Benešovým vedením v londýnském exilu. Mottem zahraniční politiky ČSNS se tedy stává princip spojení se Sovětským svazem a prohloubení přátelského styku se západními mocnostmi. I v národnostní otázce má Ripka jasno: poměr mezi Čechy a Slováky se musí upravit podle zásad rovnoprávnosti; pro německou a maďarskou menšinu od této chvíle v zemi „*není místa*“.

Ripka je zastáncem restrikce počtu politických stran a představuje veřejnosti program, díky kterému má být ČSNS schopna výrazně rozšířit svoji voličskou základnu. „*Pokládáme za svou svatou povinnost, abychom se dnes ujímali občansky bezúhonných příslušníků bývalých stran agrární, živnostenské a národně sjednocené (...),*“ upřesnil Ripka na sjezdu zemědělců národněsocialistické strany v dubnu 1946.¹²⁵ Mezi předválečné voliče ČSNS patřila především městská střední třída, po válce se tedy strana snaží nabídnout mimo jiné moderní zemědělský program a získat tak voliče na venkově.

Ripka svým programem navazuje na Masarykův a Benešův odkaz a zároveň důrazňuje nutnost přizpůsobit politiku ČSNS poválečné situaci: „*Naše strana má politickou minulost, na kterou může být hrda. (...) Můžeme proto s dobrým svědomím navazovat na všechno (...) vyzkoušené v tradici naší strany. (...) Nyní [si však musíme] položit za cíl budovat stranu novou, na daleko širších základech a s daleko vyššími cíli.*“ Ripka se tedy uvnitř strany prezentuje jako Benešův žák

122 Již v červenci 1943 padl v okruhu Ripkových spolupracovníků návrh na přípravu skupiny „mladších lidí, která by se výrazně odlišila od komunistů a sociálních demokratů“. Strana se ustavila v exilu v lednu 1944. Viz Kocian, Jiří: Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948. Brno 2002, s. 31–32.

123 Tamtéž, s. 91.

124 Harna, Josef (ed.): Politické programy českého národního socialismu 1897–1948. Praha 1998, s. 213–218.

125 ÚSD, fond HR. Projev ministra Huberta Ripky na sjezdu zemědělců národněsocialistické strany dne 22. dubna 1946. Reprodukováno v Kocian, Jiří: Československá strana národně socialistická, s. 218–228.

a nástupce. V situaci, kdy se čím dál více obyvatel přiklánělo ke komunistické ideologii, to však nebyl lehký úkol. Udržet v Československu politickou a ekonomickou pluralitu a spolupracovat zároveň s komunistickou stranou se brzy stalo stejně nemožné jako spolupráce s Východem i Západem.

Vzhledem ke svému působení v ČSNS patřil Ripka k vůdcům protikomunistické opozice. I když se snažil vyjít s komunisty po dobrém, po odmítnutí československé účasti na Marshallově plánu si začal uvědomovat vážnost situace. Patřil také k jeho nejhrouževnatějším zastáncům: pro ČSR představoval Marshallův plán vítanou finanční pomoc a posílení již existující tendence více obchodovat se Západem, než se Sovětským svazem. Na počátku července roku 1947 byla do Moskvy vyslána československá delegace, aby se informovala o sovětském postoji k Marshallově plánu. Ripka se měl těchto vyjednávání také zúčastnit, zabránila mu v tom však nemoc, takže jel na jeho místě ministr spravedlnosti Prokop Drtina.

Stalinovo ultimátum pak ukázalo vážné trhliny v Ripkově politické koncepci a postavilo jej před osudové rozhodnutí: „*Kdyby Československo vyslovalo souhlas s americkým plánem, účastnili bychom se politické akce namířené proti našim sovětským spojencům.*“¹²⁶ Po těžkém rozhodování mezi americkými dolary a sovětským spojenectvím však uznal, že „nemůžeme neustoupit“ Stalinovu požadavku.¹²⁷ Tímto byla prudce otřesena loajalita celé Ripkovy rodiny vůči Sovětskému svazu. „*Přestali jsme být spojenci a stali jsme se vazaly*“,¹²⁸ rozhodl Ripka tehdejší situaci ve svých pamětech.

V boji za demokratické Československo vkládal Ripka mnoho nadějí do prezidenta Beneše, ten však byl vážně nemocen. „*Byl jsem velice deprimován, když jsem prezidenta viděl (...). Jeho tvář nesla stopy značného nervového napětí a velké únavy, kterou se snažil skrývat.*“¹²⁹ Ripka až do poslední chvíle věřil, že se podaří nástupu komunistů k moci zabránit. Ke konci roku 1947 si však byl vědom, že jejich hlavní útok teprve přijde. V dopise z prosince 1947 se prezidentovi svěřuje se svými pocity: „*Tentokrát to bude boj mnohem těžší než všechny, které jsme vedli doposud. Přesto se domnívám, že naše demokracie z něj vyjde posílena (...).*“¹³⁰

Metody komunistů však byly den ode dne tvrdší. Jejich strategií bylo eliminovat všechny opoziční strany, představitelé národních socialistů pro-

126 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 70.

127 Tamtéž, s. 72.

128 Tamtéž, s. 80.

129 Tamtéž, s. 105.

130 Kaplan, Karel: Pět kapitol o únoru. Brno 1997, s. 324.

to byli hlavním terčem jejich útoků. Ripka se proto snažil demaskovat jejich demagogickou rétoriku, kterou se pokoušeli vnutit veřejnosti svou interpretací událostí. Vzhledem k politické situaci byl jeho postup velmi odvážný. Jeho činnost však brzdila cenzura, jelikož komunisté měli v rukou ministerstvo informací a ovládali tak sdělovací prostředky.

Ripka se však stále domníval, že jediným nepřítelem demokratů je KSČ a prosazoval i nadále udržování přátelských vztahů se Sovětským svazem.¹³¹ Komunisté by postupovali mnohem radikálněji, kdyby si byli jisti pomocí z Moskvy, ale ta podle něj nepřicházela v úvahu. Jeho postoj svědčí o tom, že představitelé nekomunistických stran neměli dost informací o vztazích mezi KSČ a SSSR. Dalším vysvětlením je, že si uvědomovali svou zranitelnost, jelikož západ jasně projevoval svůj nezáměr míchat se do československé vnitřní politiky. Ripka se tedy dále snažil vysvětlovat, že komunisté chtějí především dezorientovat veřejnost. Zároveň se jim však povedlo dezorientovat i demokratický tábor neschopný sjednotit se a čelit jejich útoku.

Ripkova prohra versus „Vítězný únor“

Od začátku roku 1948 se spor mezi komunisty a demokraty vyhrocoval. Členové národně socialistické strany však nebyli jednotní ve svém názoru na plán boje proti komunistům. Ripka patřil k těm, kteří prosazovali rázný postup a ochotu ke kompromisu, aby tak komunisty donutil k ústupkům. Komunistická strategie spočívala v neustálém odkládání řešení zásadních otázek. Národní socialisté se naopak snažili „proniknout hradbu umlčovacích pokusů“¹³² a vysvětlit své stanovisko veřejnosti. Ripka například obviňoval komunisty z pokusů o pozdržení vyšetřování o komunizaci policejních složek, aby tak získali čas a mohli nad nimi převzít veškerou kontrolu. V situaci, kdy se komunisté snažili odstranit z vlády všechny členy jiných politických stran Ripka přemýšlel nad taktikou, která by je mohla zadržet. „Máme krizi vyvolat sami?“¹³³ uvažoval nad nejlepším řešením. Po zvážení několika variant se rozhodl přejít do útoku.

Na schůzi členů ČSNS 16. února 1948 Ripka předložil radikální řešení: „Navrhl jsem (...), abychom v případě, že komunisté nepřistoupí na naše požadavky

131 Tamtéž, s. 349.

132 ÚSD, fond HR, Prohlášení vedení národněsocialistické strany adresované československé veřejnosti obsahující vysvětlení příčin vládní krize, únor 1948, reprodukováno v Kocian, Jiří: Československá strana národně socialistická, s. 237.

133 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 186.

ve věci bezpečnostních složek, podali (...) demisi“.¹³⁴ Tu Ripka považoval za „zcela obvyklý zjev v demokratických režimech“.¹³⁵ Pravděpodobně se inspiroval francouzským příkladem, kde byli komunisté v květnu 1947 donuceni odejít z vlády. Proto jej také můžeme považovat za „duchovního otce“ této myšlenky, ke které přistoupil až po vyčerpání všech dalších možností.¹³⁶ Podle něj měl následovat odchod komunistických ministrů z vlády a předčasné volby, ve kterých by zvítězily nekomunistické strany. Reálné rozložení sil však bylo jiné. „Svou strukturou (...) nebyly demokratické strany uzpůsobeny k jiným, než k parlamentním formám soupeření. (...) Byly z jiného světa než komunisté a jejich zbraně nebyly zbraněmi této války.“¹³⁷ Předčasné volby pro ně byly výhodné pouze v případě, že by nebyly zmanipulované komunisty.

O dva dny později Ripka navštívil prezidenta, aby mu oznámil plány své strany a aby získal Benešův souhlas. Prezident ho podle Ripkových pamětí ujistil o své podpoře: „Můžete se mnou počítat.“¹³⁸ Ripkovo svědectví však nepřesňuje, že by nemocí oslabený prezident výslovně řekl, že demisi nepřijme. Následující den přijel do Prahy sovětský velvyslanec Zorin, v čemž Ripka viděl snahu Moskvy podpořit československé komunisty. Pro něj to byl jen důvod navíc, aby vytrval ve svém úsilí, jelikož „je lepší být poražen než dovolit komunistům, aby se legálně chopili moci“.¹³⁹

V pátek 20. února 1948 podalo dvanáct ministrů demisi.¹⁴⁰ Ripkovým úkolem bylo vyrozumět sociálně-demokratické ministry a požádat je, aby se připojili. Celá akce však nebyla předem naplánována a její výsledek byl nejistý. Ripka měl sice pocit, že veřejnost je na straně demokratů, komunisté však z celé události udělali konečné měření sil. „Opravdu nikdo si nepředstavoval, že za pět dní bude Československo pod vládou komunistického režimu.“¹⁴¹

Po podání demise se veškerá pozornost soustředila na prezidenta Beneše a jeho rozhodnutí. Podle svědectví Eugèna Fauchera i Ripkova žena Noemi prezidenta ve svých dopisech žádala, aby vydržel.¹⁴² Demokraté během

134 Tamtéž, s. 188.

135 ÚSD, fond HR, inv. č. 1463, s. 242.

136 Kaplan, Karel: Pět kapitol o únoru, s. 290–291.

137 Brod, Toman: Osudný omyl Edvarda Beneše 1939–1948, s. 635.

138 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 197.

139 Tamtéž, s. 205.

140 Petr Zenkl, Hubert Ripka, Jaroslav Stránský a Prokop Drtina z ČSNS; Jan Šrámek, František Hála, Adolf Procházka et Jan Kopecký za Stranu lidovou; Štefan Kočvara, Ivan Pietor, Mikoláš Franek a Ján Lichner za Slovenskou demokratickou stranu.

141 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 207. Demokraté se navíc v Praze nezmohli na žádnou akci na podporu prezidenta republiky a odcházejících ministrů.

142 Rozovor s Eugènem Faucherem ze dne 12. března 2005. Jeho otec, generál Louis Eugène Faucher, byl v té době v Československu na vojenské misi.

víkendu zorganizovali veřejná shromáždění, aby tak veřejnosti vysvětlili důvody svého počínání a bránili se lživým nařčením komunistů. Ripka se těchto debat účastnil ve svých volebních okrscích v Hostinném a ve Vrchlabí.¹⁴³ Uvědomoval si, že komunistická verze je jediným zdrojem informací pro obyvatele venkova, proto se zde snažil vysvětlit nečestné praktiky komunistů a vyzýval své voliče k obraně ideálů T. G. Masaryka. „Večer jsem se vracel do Prahy s pocitem uklidnění a byl jsem přesvědčen, že lidé jsou pevně odhodláni postavit se komunistům na odpor“,¹⁴⁴ vyjadřoval Ripka své naděje. V hlavním městě však byla atmosféra zcela jiná: komunisté začali potírat veškeré projevy odporu ze strany obyvatelstva.

Ripka v této chvíli dále věřil, že všechno ještě není ztraceno. Z rozhořování s Jaroslavem Stránským z 22. února je však zřejmé, že si uvědomoval vážnost situace. Stránský mu tehdy řekl: „Doufám, že si alespoň ty už neděláš iluze a že chápeš, že všechno je ztraceno.“ Ripka mu odpověděl, že si iluze skutečně nedělá, ale že zdaleka neztrácí odvalu.¹⁴⁵ Tím víc ho však znepokojovalo váhání sociálních demokratů, kteří se dosud k demisi nepřipojili. Komunisté již začali zatýkat představitele opozičních stran a postupně likvidovali svobodu slova. Národní socialisté svolali na 24. února schůzi, kde Ripka a ostatní představitelé strany vysvětlili příčiny a průběh vládní krize.¹⁴⁶ Tato schůze také byla jejich poslední.

Poslední dějství komunistického puče se odehrálo na Pražském hradě, kde prezident 25. února 1948 přijal demisi dvanácti ministrů a schválil nové složení vlády navržené Gottwaldem. „Byli jsme zdrceni. Nikdo z nás nemohl pochopit, co způsobilo tak náhlou změnu v prezidentově stanovisku.“¹⁴⁷ Ripkovo zklamání bylo o to bolestnější, že se již s prezidentem nikdy nesešel. Přijetím demise také definitivně skončila jeho politická kariéra.

Můžeme si položit otázku, kdo měl větší zodpovědnost za porážku demokratů. Ripka jakožto iniciátor demise nebo Beneš, který vydal demokratické ministry napospas svému osudu ve chvíli, kdy osud svobodného Československa závisel na jeho rozhodnutí? Rozhovor Ripky s Benešem z 18. února zůstává předmětem sporů. Ripka ve svých pamětech tvrdí, že prezident s navrhovaným postupem souhlasil a slíbil, že demisi nepřijme. Benešův tajemník Jaromír Smutný však tvrdí, že se jednalo o nedorozumění – prezident

143 Kaplan, Karel: Pět kapitol o únoru, s. 413.

144 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 222.

145 Tamtéž, s. 226.

146 ÚSD, fond HR, kart. 36, inv. č. 1463, Prohlášení vedení národněsocialistické strany.

147 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 259.

údajně nikdy nepřipustil, že by s demisí souhlasil. Jednalo se tedy o tragický omyl.¹⁴⁸

Stejně jako roku 1938 Ripka ani tentokrát nešetřil výčitkami: „*Tak já pro historii konstatuji: prezident republiky (...) odmítá přijmout odstupující ministry, mezi nimiž jsou lidé, kteří zasvětili celý svůj život podpoře jeho politiky. Tímto nevládným aktem nepřímou potvrzuje všechna obvinění vržená na nás komunistickou lůzou a také nás ohrožuje, možná i na životech.*“¹⁴⁹ Georges Ripka potvrzuje, že jeho otec z porážky demokratů vinil Beneše, jelikož se domníval, že prezident mohl nástupu komunistů zabránit.¹⁵⁰ Ripkova obvinění byla plná emocí. Můžeme v nich vidět také snahu vzdát se zodpovědnosti za průběh únorových událostí.

Při rozboru Benešovy role v procesu sovětizace Československa se však musíme vrátit k období druhé světové války a jeho tehdejší politice. Nástup komunistů byl jedním z výsledků Benešovy prosovětské politiky, ale také Ripkovy koncepce spojenectví s Moskvou jako záruky československé bezpečnosti. Pak tedy vina nebyla pouze na Benešově straně. Ostatní demokratičtí ministři zaujali k prezidentovi smířlivější postoj než Ripka, Beneš podle nich využil všech pravomocí, které mu dává ústava. Historik Toman Brod v osobě prezidenta vidí „*špatného vojevůdce s ještě horšími generály a k tomu bez vojska*“.¹⁵¹

S prohrou demokratů také vyvstává otázka neshod mezi nekomunistickými stranami, které nebyly schopné postupovat společně. Neshody panovaly i ohledně přístupu sociálně demokratických ministrů: Ripka se domníval, že je budou svou demisí následovat, zatímco Jan Šrámek o tom pochyboval.¹⁵² Karel Kaplan dále zdůrazňuje, že „*protikomunistické opozici chyběla politická osobnost s přirozenou a všeobecně uznávanou autoritou (...). Demokratům Ripkova typu podle něj chyběly vlastnosti nutné pro roli „tribuna lidu*“.¹⁵³

Stejně jako během mnichovské krize přičítal Ripka i tentokrát zánik československé demokracie na vrub mezinárodní situaci. Po převratu označil komunistický nástup k moci za akci řízenou z Moskvy: „*V únoru 1948 šli komunisté až do konce, protože jim Moskva dala svůj pokyn.*“¹⁵⁴ Přestal proto obhajovat svou tezi, podle které Stalin neměl v úmyslu podmanit si střed-

148 Kaplan, Karel: Pět kapitol o únoru, s. 302.

149 Brod, Toman: Osudný omyl Edvarda Beneše 1939–1948, s. 663.

150 Rozhovor s Georgem Ripkou ze dne 11. února 2005.

151 Brod, Toman: Osudný omyl Edvarda Beneše 1939–1948, s. 663.

152 Kaplan, Karel: Pět kapitol o únoru, s. 335.

153 Tamtéž, p. 218.

154 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 270.

ní Evropu, ta se naopak měla stát součástí obranného systému SSSR. Podle francouzského historika Bernarda Michela se Ripka musel podřídít politické situaci ve chvíli, kdy „jeho možnosti protiakce byly nulové“.¹⁵⁵ Návrh demise proto byl spíše vyjádřením nesouhlasu s komunistickými metodami než seriózním řešením vládní krize. Stejně jako po mnichovské krizi se Ripka domníval, že Československu se může vrátit jeho nezávislost pouze v případě světového konfliktu. Proto viděl v únorovém převratu událost mezinárodního významu, která byla jen předstupněm střetnutí se sovětským imperialismem.

Ripka opět na Západě

Únorový převrat Ripkovi definitivně znemožnil další působení na československé politické půdě, musel proto odstoupit ze všech svých funkcí. „*Za poměrů, jež byly včerejším politickým obratem vytvořeny, nebude již možno svobodně sloužit národnímu, demokratickým a socialistickým cílům.*“¹⁵⁶ Dramatické osudy Prokopa Drtiny a Jana Masaryka¹⁵⁷ jen potvrdily další vývoj země a osud, jaký čekal opozici: po psychickém nátlaku následovala fyzická likvidace. „*Masarykova smrt byla hmatatelným důkazem, že byla zavražděna další demokracie.*“¹⁵⁸ Podle Ripky se jednalo o sebevraždu, bývalý ministr zahraničí byl podle něj „*příliš citlivý a příliš čestný, než aby mohl sdílet odpovědnost za režim, který násilím uchvátí moc.*“

Jako jeden z představitelů opozice si Ripka uvědomoval, že jeho život je v nebezpečí. Proto se snažil přesvědčit komunisty, že nepomýšlí na odchod do exilu a chce dále pokračovat ve své univerzitní kariéře. 3. března 1948 mu však byl odebrán titul docent s odůvodněním, že „*se provinil proti lidové demokracii svou dezercí z vlády a podporou politiky národněsocialistické strany.*“¹⁵⁹ Na každém kroku byl doprovázen komunistickou policií, která sledovala také osoby, se kterými byl Ripka v kontaktu. Podle Eugèna Fauchera, „*toto obklíččení dobře ukazovalo, na čí straně je moc.*“¹⁶⁰ V té chvíli již Ripka připravoval svůj odchod do exilu.

155 Rozhovor autorky s Bernardem Michelem ze dne 12. května 2005.

156 ÚSD, fond HR, kart. 36, inv. č. 1462, Prohlášení „Straně československých národních socialistů“, v němž ministři vysvětlují důvody svého odchodu z veřejného a politického života ze dne 26. února 1948, citováno v Kocian, Jiří: Československá strana národně socialistická, s. 243.

157 Prokop Drtina se 28. února pokusil o sebevraždu. Jan Masaryk byl 10. března nalezen mrtve pod okny Černínského paláce.

158 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 267.

159 Tomeš, Josef: Hubert Ripka známý i neznámý. In: Ripka, Hubert: Únorová tragédie. s. 16.

160 Rozhovor s Eugènem Faucherem ze dne 12. března 2005.

Nejasnosti kolem Ripkova útěku

Existuje několik verzí Ripkova útěku do zahraničí, kvůli nedostatku pramenů však historici dodnes tápou. Nejbarvitější verzi svého útěku nabízí Ripka sám ve svých pamětech, v konfrontaci s dokumenty z Archívu ministerstva vnitra je však nutno některá fakta poopravit.

Ripka ve své knize líčí útěk takto: dne 19. března 1948 se mu podařilo přelstít agenta, který ho sledoval a vozidlem z francouzské ambasády se dostal na letiště v Rakovníku.¹⁶¹ Zde se setkal s bývalými ministry Šrámkem a Hálou. Tajný plán útěku byl zřejmě prozrazen. Kvůli špatnému počasí francouzské letadlo přiletělo se zpožděním, ministři proto museli strávit dvě noci v blízkém lese. Letadlo přiletělo právě ve chvíli, kdy se na letišti objevila skupina převlečených policistů a začala prohledávat okolí. Dokumenty Archívu ministerstva vnitra však svědčí o tom, že se jednalo opravdu pouze o skupinu brigádníků. Ripka se skryl v blízkém lese a potom utíkal až na nádraží a odtud se vlakem dostal do Plzně. Další měsíc se skrýval u přátel, než se mu podařilo znovu navázat kontakt s Francouzi. 26. dubna konečně opustil československé území. „*Ve Francii jsem byl přijat (...) se srdečností a pozorností, které mi téměř daly zapomenout, že jsem v exilu.*“¹⁶²

V komunistickém tisku se pak mluvilo o „*hrubém narušení československé suverenity*“.¹⁶³ V informačním bulletinu bylo veřejnosti oznámeno, že „*pracovníci francouzské ambasády zneužili svého výsadního postavení k pokusu (...) o zorganizování útěku do zahraničí dvou bývalých ministrů [Šrámek a Hála] kompromitovaných svým protilidovým postojem*“. Komunisté se dále domnívali, že oba ministři nemají „*dostatečný politický vliv, aby mohli svou přítomností v zahraničí ovlivňovat vývoj v naší zemi*“. O Ripkově úspěšném útěku nepadlo ani slovo. Znamená to tedy, že on vývoj v Československu ovlivnit mohl?¹⁶⁴

161 V Archivu bezpečnostních složek existuje jiná verze Ripkova útěku: „(...) Jakýsi Close v British Council v Praze prohlásil, že Ripka z Prahy uprchl tím způsobem, že před jeho vilu přijeli 4 Američané od zpravodajské služby převlečení do uniformy SNB a odvezli Ripku. Ripka se pak ukrýval v okolí Rakovníka, odkud měl být převezen francouzským letadlem do zahraničí.“ Francouzské vyslanectví nabídlo ještě jinou verzi: „Ripka (se) před svým útěkem skrýval na francouzském velvyslanectví v Praze, odkud byl po několika dnech dopraven holandskými auty do zahraničí. AMV, fond Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, 302-96-1, s. 7–8.

162 Ripka, Hubert: Únorová tragédie, s. 280.

163 AMZV Paříž, Fond Europe 1944–1949, la Tchécoslovaquie, karton 62, Informations tchécoslovaques, bulletin hebdomadaire [Československé informace, týdeník], č. 167 ze 14. dubna 1948, s. 320–322.

164 Ihned po Ripkově útěku byl na něj vydán zatykač.

Útěk Ripkovy rodiny byl organizován z Francie. „*Rodiče nám řekli, že pojedeme k přátelům na čaj,*“ vzpomíná mladší syn Georges. Poté se Noemi s oběma chlapci skrývala v jednom z pražských klášterů.¹⁶⁵ Všichni členové rodiny byli v doprovodu francouzských diplomatů odděleně převezeni přes hranice s falešnými pasy. Georges byl svěřen do péče novinářky Danielle Hunebelle.¹⁶⁶ Společně jeli vlakem až do Paříže, kde na ně čekal Hubert Ripka. „*Z tragédie se stala běžná lidská komedie (...). Ministr byl dojat k slzám,*“ popsala novinářka jejich shledání.¹⁶⁷ Na základě tohoto dobrodružství pak napsala reportáž o „útěku ze země, odkud není úniku.“

*Ripkův druhý exil*¹⁶⁸

Hned po příchodu do Francie se Ripka pustil do dalšího boje za československou svobodu. Stejně jako během prvního exilového pobytu začal tento boj perem a sepsal svou verzi komunistického nástupu k moci. V knize *Le Coup de Prague. Une Révolution Préfabriquée*¹⁶⁹ jako první popsal únorové události. Mezi řádky čteme jeho apel na západní publikum a také kritiku jejich přístupu během obou československých krizí. Dnes jsou jeho paměti cenným zdrojem informací ke studiu tohoto období.

Ripka se i nadále podílel na činnosti české a slovenské emigrace. Roku 1949 se stal členem Rady svobodného Československa, která se usadila ve Washingtonu. Nepodařilo se mu však po vzoru Beneše sjednotit československý exil v rámci této organizace. V exilu Ripka opět navázal kontakt s vlivnými politiky, jakým byl např. Winston Churchill, a také s členy protikomunistické opozice v Československu. Mezi nimi můžeme citovat Miladu Horákovou,¹⁷⁰ pro které byla výměna informací s Ripkou přitěžující okolností během soudního procesu.

Na podzim roku 1949 se celá rodina přestěhovala do New Yorku, kde Ripka vyučoval na New School for Social Sciences a na dalších univerzitách.

165 V rozhovoru v únoru 2005 Georges Ripka přiznává, že se nikdy nedozvěděl, ve kterém klášteře byli ukryti.

166 Rimbaud, Christiane: *Derrière le Rideau de fer* [Za železnou oponou]. In: Danielle Hunebelle grand reporter [Danielle Hunebelle, velká reportérka]. Paris 2001, s. 7–24.

167 Tamtéž, s. 20.

168 K tomuto období je nejcennějším pramenem Ripkův fond v ÚSD.

169 Kniha vyšla roku 1949 v pařížském nakladatelství Plon. Ripka ji psal od léta 1948, jeho žena Noemi rukopis překládala do francouzštiny. Pokrývá období mezi květnem 1945 a únorem 1948. Ve chvíli vydání byla kniha prvním svědectvím o únorových událostech.

170 Kaplan, Karel: *Největší politický proces „M. Horáková a spol.“* Brno 1996, s. 88.

Na základě své osobní zkušenosti se zaměřil na dějiny nové doby zemí střední Evropy. V dalekém exilu se tak vrátil k tématu, které ho provázelo celý život – k sovětskému imperialismu. Zaměřil se také na myšlenky sjednocené Evropy, budoucnost Československa viděl v začlenění do středoevropské federace.¹⁷¹ Tyto diskuze československé emigrace pak našly konkrétní uplatnění v západní Evropě. V dalších publikacích se Ripka vrátil ke svým koncepcím zahraniční politiky, které prosazoval již za války.¹⁷² Během pobytu v exilu se také blíže seznámil s Pavlem Tigridem, se kterým se setkal již za svého pobytu v Londýně během války.

Pobyt ve Spojených státech však nebyl zcela šťastným obdobím. Na konci svého života se Ripka dočkal zpochybnění své činnosti v protikomunistickém táboře. V období maccarthysmu¹⁷³ byl v polovině padesátých let obviněn ze spolupráce s komunisty.¹⁷⁴ Proto se rozhodl strávit zbytek života v Londýně. Jeho žena Noemi zde mohla učit na francouzském lyceu, Hubert Ripka pokračoval ve své vědecké činnosti. Po Stalinově smrti v březnu roku 1953 začal psát své poslední významné dílo *Eastern Europe in the Post-War World*.¹⁷⁵ Vrátil se k ideálům a koncepcím, které bránil po celý život: celoevropský mír může být zajištěn pouze nezávislostí malých států střední a východní Evropy.

Hubert Ripka zemřel 7. ledna 1958 na rakovinu pankreatu ve věku 62 let.

Hubert Ripka – ojedinělý politický osud? Srovnání Huberta Ripky s Hubertem Masaříkem: úskalí československých diplomatů první republiky

Konfrontace osudů Huberta Ripky a Huberta Masaříka¹⁷⁶ ukazuje, do jaké míry diplomatická kariéra odrážela v první polovině 20. století dramatic-

171 Ripka, Hubert: *A Federation of Central Europe*. New York 1953.

172 Ripka, Hubert: *Czechoslovakia in the European problematic*. Washington 1955; *History of Czechoslovak Foreign Policy. The principles and problems of the Czechoslovak Foreign Policy*. Washington 1955.

173 Protikomunistická kampaň probíhající v padesátých letech v USA. Skončila roku 1954, když vyšlo najevo, že většina obvinění nemůže být prokázána.

174 Hubert Ripka a komunismus. In: Paleček, Pavel: *Ministr Hubert Ripka a jeho osobní archiv*, s. 109–127.

175 Vyšlo až posmrtně, roku 1961.

176 Masařík, Hubert: *V proměnách Evropy, paměti československého diplomata*. Praha 2002.

ké zvraty celé země. Masařík dospíval ve stejné době jako Ripka, rok 1918 mu umožnil nastoupit diplomatickou kariéru ve službách samostatného Československa. V meziválečném období byl vyslán jako diplomat do Bruselu a poté do Sofie. Zde navazoval kontakty s diplomaty nepřátelských zemí, díky nimž si mohl utvořit vlastní názor na politický vývoj Evropy. V době, kdy českoslovenští politici Ripkova typu naivně věřili ve spojení se západními zeměmi, si již Masařík nedělal žádné iluze o cílech německé politiky. Od roku 1936 byl přesvědčen, že druhá světová válka je nevyhnutelná. Tento názor hájil také před veřejností, čímž se dostal do konfliktu s Benešem. Masařík si díky svým zahraničním zkušenostem vytvořil potřebný nadhled, zatímco Ripka byl v té době cele v zajetí Benešovy prozápadní orientace.

Po Mnichově, kde se bezmocný Masařík dozvěděl z úst bývalých spojenců o jejich rozhodnutí ustoupit Hitlerovi, se oba rozhodovali, jakým způsobem dál nejlépe sloužit zájmům své země. Ripka zvolil exil. Masařík se chtěl také angažovat v zahraničním odboji, bylo mu však řečeno, že bude užitečnější v Československu. Zde se stal členem protektorátní vlády a snažil se sloužit zájmům své země zmírňováním německých represí. „*My jsme byli v Praze pod tlakem nacistů (...), zatímco Beneš a jeho muži byli pěkně v suchu v Londýně.*“⁴¹⁷

Válečné období zásadním způsobem určilo vývoj politické kariéry Ripky a Masaříka po roce 1945. Ripka se vracel z Londýna jako vítěz, zatímco Masařík, který prošel vězením na Pankráci, byl obviněn ze zrahy. Ve srovnání s Masaříkem proto Ripku čekal mnohem příznivější osud: za své úsilí byl odměněn ministerským postem v poválečné vládě.

Z dnešního pohledu se profese diplomata před rokem 1945 jeví jako velmi nevděčná práce. Masařík, který včas upozorňoval na německé záměry si za to vysloužil Benešovu nemilost, jež pak předčasně ukončila jeho kariéru. Ripka se choval jako loyální diplomat věrný prezidentově linii: vsadil na Benešovu kartu, která vyšla.

Po únoru 1948 čekal Ripku osud politických odpůrců komunistů. Ve chvíli, kdy byli představitelé demokratických stran masově zatýkáni, Ripka uprchl do exilu. Jeho úzké vztahy s Francií mu zachránily život a umožnily mu postavit se v zahraničí opět na nohy.

Edvard Beneš, Ripkův politický vzor

Jak charakterizovat Ripku vzhledem k ostatním československým demokratům, jakými byli Edvard Beneš a Jan Masaryk? Toto srovnání ukáže, do jaké

míry se Ripkova „východo-západní“ politika shodovala s tehdejší nekomunistickou politikou.

Ripka byl Benešův žák, je proto nemožné přesně určit, co měl ze své hlavy a v čem byl cítit prezidentův vliv. Podle Hughha Setona-Watsona můžeme „charakterizovat politiku a názory [Ripky a Beneše] jejich absolutní potřebou dvojité orientace na Východ a na Západ.“¹⁷⁸ Na rozdíl od Ladislava Feirabenda či Milana Hodži, kteří se netajili svou kritikou SSSR, byli Beneš s Ripkou přijatelní pro oba politické tábory. Díky tomu mohli zůstat v politice až do února 1948. Ripka následoval Beneše v této politické linii nejen proto, aby si zachoval prezidentovu přízeň. Pevně věřil, že jeho „východo-západní“ politika je jediná správná.

„Můj otec byl velký demokrat a vlastenec. Jeho vlastenectví bylo podle mě odůvodněné, byl velkým znalcem historie. Neustále pracoval, měl jistě obrovské znalosti. U nás doma bylo vždy mnoho knih o historii a o politice,“¹⁷⁹ vzpomíná na svého otce Georges Ripka. Ripka byl neuvěřitelně pracovitý člověk. Svou pílí se vypracoval na Benešova možného nástupce. Po únorovém převratu však již režim žádného demokratického prezidenta nepotřeboval.

Jan Masaryk, Ripkův politický rival

Vzhledem k názorové blízkosti Ripky s Benešem je průkaznější srovnat ministra s Janem Masarykem, který již za války zaujal k Moskvě kritičtější postoj. Ministr zahraničí odmítal slepě věřit tezím o poválečném nezávislém vývoji pod sovětskou ochranou. Za války proto pomýšlel na některé z ministrů, aby byl ušetřen domácích politických šarvátek. „Svěřil se mi, že mi nezávidí povinnost klanět se před těmi tyrany, kteří měli být našimi sousedy,“ vzpomínal později Ripka na svůj rozhovor s Janem Masarykem. Georges Ripka dále upřesňuje vztahy mezi oběma muži: „Rodiče vždycky říkali, že je škoda, že se Jan Masaryk dal na politiku. Nehodil se na to. Jako velmi citlivý člověk nebyl stavěn na to, aby čelil politickým krizím.“¹⁸⁰

V politice se Masaryk a Ripka shodovali v tom, že po skončení druhé světové války se bude muset počítat se Sovětským svazem. Ripka však do po-

177 Tamtéž, s. 349.

178 Seton Watson, Hugh: „Czechoslovakia in its European Setting. An Inaugural Lecture delivered before the University of Oxford in February 1946“, s. 17. In: Diamond, William: Czechoslovakia between East and West. Londýn 1947, s. 197.

179 Korespondence s Georgem Ripkou ze srpna 2006.

180 Týž zdroj.

slední chvíle věřil, že Stalin to s Československem myslí dobře. Jako většina demokratů si myslel, že poválečné změny v politice SSSR a KSČ budou trvalé. Ve srovnání s Masarykem se proto Ripka choval vůči komunistům jako loyální politik, ovšem pouze do července 1947.

Jan Masaryk vystupoval mnohem kritičtěji, proto ho únorový převrat nemohl překvapit tolik jako Ripku. John Foster Dulles popisuje Masarykovo politické rozpolcení následovně: „*Jako představitel Československa u OSN vždy hlasoval podle přání SSSR. Jednou se mi svěřil, že sovětské návrhy někdy tak smrděly, že když zvedal ruku k hlasování, musel si tou druhou zacpat nos.*”¹⁸¹

Ripka přežil Edvarda Beneše a Jana Masaryka o deset let. Únorovým převratem skončila jeho politická kariéra v Československu, zánik demokracie ho však fyzicky nezahubil. O to je jeho osud snad ještě dramatictější – z exilu sledoval, jak komunisté postupně ničí dědictví První republiky a poválečné demokracie, na jejichž vytváření se podílel. Jeho výhodou naopak bylo, že mohl z exilu reagovat na obvinění z prosovětského smýšlení v předúnorových letech. „*Můj otec byl naprosto znechucen těmito obviněními. Byl bezpochyby obětí důvěry, kterou měl k lidem,*” vzpomíná Georges Ripka na poslední zklamání otceva života.¹⁸²

Závěr

Období mezi roky 1938 a 1948 bylo jedním z nejtěžších v Ripkově boji za československou svobodu a demokracii. „Jen život ve svobodě je životem. Člověk pochybuje o všem. O svobodě jsem nikdy nepochyboval“,¹⁸³ poznamenal si Ripka krátce po příchodu do druhého exilu své životní motto. Dvakrát vložil veškeré své úsilí v boj za svobodu své země, aniž by bral ohled na důsledky pro svůj osobní život: v roce 1938 byl jeho hlavním nepřítelem nacistický režim, o deset let později režim komunistický.

Ve svém životě se Ripka dvakrát upnul k evropské velmoci, která byla podle něj s to zajistit československou bezpečnost. Nejprve se jednalo o Francii, jež mu byla svou kulturou blízká. V říjnu 1938 proto opouštěl Československo s pocitem zrad, o deset let později mu Francie zachránila život. Druhým československým spojencem měl být podle Ripky Sovětský svaz, tato aliance však měla být vyvážena prozápadní orientací země. Po roce 1945 českoslo-

181 Dulles, John Foster: War or Peace. New York 1950, s. 143.

182 Korespondence s Georgem Ripkou ze srpna 2006.

183 Tomeš, Josef: Hubert Ripka známý i neznámý. In: Ripka, Hubert, Únorová tragédie, s. 19.

venské hospodářství pod Ripkovým vedením stále více směřovalo na Západ, zatímco politicky se země obracela spíše k Východu. Uvědomoval si však, že antiruský postoj by jen uspil nástup komunistů k moci. Přátelskou spolupráci chtěl naopak předejít sovětskému vměšování do československé politiky. Byl tedy jedním z hlavních obránců sblížení s Moskvou, aniž by byl schopen včas odhalit její pravé úmysly. Toman Brod hodnotí Ripkův postoj ještě radikálněji: „Jeho oslavné články a projevy o Sovětském svazu (...) [jsou] smutným vzorem českého oportunismu.“¹⁸⁴

Ripka byl svým politickým smýšlením bezesporu socialistou, odmítal však politický a hospodářský systém vnucovaný Sovětským svazem. Dějiny mu však přisoudily tragickou roli, která se podobá životnímu osudu prezidenta Beneše: oba museli přihlížet k ničení demokratických ideálů, za které celý život bojovali. Únorový převrat byl o to bolestnější, že tentokrát Československo připravil o jeho svobodu vlastní lid. „Můj otec byl zoufalý, když viděl v únoru 1948 pád své vlasti,“ dodává Georges Ripka. Na konci svého života se navíc Ripka dostal do paradoxní situace: ve své vlasti byl považován za imperialistického podvratitele, ve Spojených státech za sovětského agenta. Jeho osud tedy prokázal, že vývoj Československa v první polovině 20. století vyžadoval neustálou „aktualizaci“ politické orientace v závislosti na mezinárodní situaci.

Ripkův dramatický osud vystihl jeho kolega Jan Stránský ve svém projevu nad Ripkovou rakví: „V naší politické historii zůstane Ripka jedním z hlavních představitelů své generace, a s každým takovým pochováváme i jeho epochu. (...) Viděl úsvit [svobody] za svých univerzitních studií a tyto dny, plné nadějí, předešly do hrobu každého, kdo teď umírá. (...) Slovo o hojivé smrti platí o celé naší generaci, o tomto nešťastném pokolení, jemuž bylo souzeno, aby bylo účastníkem a obětí velkého účtování, jaké osud občas provádí s iluzemi, omyly a hříchy celých věků a celých kontinentů. (...) Taková generace musí někdy celá ustoupit, aby se nová mohla pokojně řadit k novým cestám. (...) Dvojnásobně smutni jsme, když odevzdáváme cizí zemi v Ripkově rakvi kus svého domova. Zato jsme hrdi vědomím, že otázka, zda se tato rakev vrátí do rodné půdy, je otázka, zda se naší vlasti vrátí svoboda.“¹⁸⁵

HUBERT RIPKA (1895–1958) – EIN SOWJET- ODER WESTENFREUND?

Die Biographische Skizze von Journalist und Politiker Hubert Ripka (1895–1958) wurde vor allem aufgrund seiner Studien und Kommentare sowie weiterer Fachliteratur bearbeitet. Die

184 Brod, Toman: Osudný omyl Edvarda Beneše 1939–1948, s. 67.

185 Pejskar, Jožka: Poslední pocta I. Curych 1982, s. 77.

Verfasserin versucht in mehreren Unterkapiteln die journalistische und politische Karriere Ripkas von Anfang an, über seinen Eintritt in die Politik bis zu seinem tragischen Ende zu beobachten. Neben der offiziellen Karriere eines Journalisten, Diplomaten, als Teilnehmer am Widerstand und als einer der höchsten tschechoslowakischen Politiker (während der Jahre 1940–1941 Staatssekretär, 1941–1945 Staatsminister im Außenministerium, 1945–1948 Minister für Außenhandel, Mitglied des Parlaments, etc.) werden auch die politischen Ideen und Konzepte analysiert, sowie seine diplomatische Aktivitäten, Vorträge und sein öffentliches Verhalten.

HUBERT RIPKA (1895–1958) – A „SOVIETOPHILE“ OR A „WESTOPHILE“?

This article provides a biographical study of the journalist and politician Hubert Ripka (1895–1958). The author discusses, in separate sections of the paper, Ripka's official career as a journalist, a diplomat, and a foreign correspondent. The article also provides a discussion of Ripka's political views and concepts.